

תוכן העניינים

פרק ו

- 5 ..... דברי ה' אל משה על הגאולה
- 11 ..... דברי משה אל העם ותגובת העם
- 12 ..... דברי ה' אל משה ותגובת משה
- 13 ..... ייחוסם של משה ואהרן
- 18 ..... המסרים העולים מפרק ו

פרק ז

- 18 ..... דברי ה' אל משה לחזקו בשליחותו
- 20 ..... מופת התנין
- 22 ..... הקדמה כללית לעשר המכות
- 22 ..... מטרת המכות והנסים
- 27 ..... הלימוד המעשי של המכות
- 32 ..... מכת דם
- 35 ..... מכת צפרדע

פרק ח

- 37 ..... המשך מכת צפרדע
- 40 ..... מכת כינים
- 41 ..... מכת ערוב

פרק ט

- 46 ..... מכת דבר
- 49 ..... מכת שחין
- 51 ..... מכת ברד
- 61 ..... המסרים העולים מפרקים ז-ט
- 64 ..... סיכום פרשת וארא

פרק ו

בפרקנו ארבעה נושאים עיקריים:

1. דברי ה' אל משה על הגאולה
2. דברי משה אל העם ותגובת העם
3. דברי ה' אל משה ותגובת משה
4. ייחוסם של משה ואהרן

דברי ה' אל משה על הגאולה (פסוקים ב-ח)

נושא זה מתחלק לשני עניינים:

- א. דברי חיזוק למשה.
- ב. דברי חיזוק לבני ישראל.

א. דברי חיזוק למשה (פסוקים ב-ה)

לאחר הכבדת העבודה על בני ישראל בידי פרעה, ולאחר דברי משה אל ה' – מתוך כאב גדול על כך שהורע מצבם של ישראל בגלל שליחותו – מחזק ה' את משה ועונה על דבריו.

משמעות "אני ה'" – מידות הרחמים והנאמנות לקיים הבטחה

נאמר בפסוק ב: "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'"

נבקש מהילדים למצוא כמה פעמים מוזכרות בפסוקים ב'-ח' המילים "אני ה'", ונראה שהן מוזכרות ארבע פעמים. מכך נסיק שמילים אלו חשובות במיוחד, ונציין שהמפרשים מסבירים כי הן מלמדות אותנו על יחסו של ה' לבני ישראל, גם בזמנים קשים.

וכך פירש בעל הליקוטאים (בחומש "רב פנינים" פסוק ב): "אדרבה, אני הוא הרחמן האמיתי אשר אין סוף וקצה לרחמנותי". כלומר "אני ה'" מראה על מידת רחמיו של ה'.

וכך כתב גם הנצי"ב בפירושו העמק דבר (פסוק ה): "שהרי כבר ידעת שלא אתה לבד שמעת נאקת ישראל ומשתתף בצערם, אלא גם אני שמעתי את נאקתם, כאומר [כאילו ה' אומר למשה] אין אתה מרחם יותר ממני". כלומר, ה' מדגיש כי אין סוף לרחמיו על עם ישראל וכי הוא שומע את צעקתם ומשתתף בצערם.

נצל הזדמנות זו לחזק בלב הילדים את אהבת ה' ורחמיו לעמו, ומתוך כך את השתתפותו בצערם, בבחינת "עמו אנכי בצרה". מסר זה יטע בלב הילדים תחושה שה' רואה את צערנו ומקשיב לנו תמיד.

לאחר שנדבר על מידת הרחמים של ה', נבוא לדבר על קיום הבטחותיו לעמו.

וכך כתב רש"י (בפסוק ו): "אני ה' – הנאמן בהבטחתי". כלומר על אף שהמצב קשה יותר וכאילו אין תקוה, אין להיבהל ובוודאי לא להתייאש, אלא יש לבטוח בה' שיקיים את הבטחתו לאבות, ויושיע את עם ישראל מן הצרה.

בלימוד זה נחזק בלב הילדים את מידת הבטחון בה', ואת הידיעה שה' נאמן לקיים תמיד את כל הבטחותיו, אף בזמנים של קשיים ונסיונות.

נקודה נוספת בה נעסוק היא משמעות מידת הביטחון בה'. נדגיש כי על האדם לא רק להיות בטוח שה' יעזור, אלא גם לבטוח בה' שכל מה שקורה עמו נעשה בצדק, גם אם הוא לא מבין. כך יש

לראות גם את הכבדת העבודה על בני ישראל במצרים, כפי שכתב הנצי"ב בפירושו העמק דבר (פסוק ג): "אבל כך הוא ידיעותיו של הקב"ה, ואין לנו להרהר [לחשוב מדוע זה כך, ואולי זה לא נכון] אחרי זה, כמו שאין לחקור מה לפניו ומה לאחוריו..."

הסברת שמות ה'

נאמר בפסוק ג: "וַאֲרָא אֶל אֲבְרָהָם אֵל יִצְחָק וְאֵל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁ-דֵי וְשְׁמִי ה' לֹא נִדְעָתִי לָהֶם"

לפי פשט הפסוק, ה' אומר למשה כי נראה אל האבות במידת "בְּאֵל שְׁ-דֵי" ולא בשמו המפורש, וכך מפרשים רבים מסבירים, ועוסקים במידותיו של ה' ובדרכי הנהגתו בעולם. אולם, ברור כי מושגים אלו מופשטים מאד עבור ילדים, וממילא הם לא יבינו את ההבדל בין השגת משה להשגת האבות.

על כן נסביר פסוק זה על פי פירושו של רש"י, שביאר:

"בא-ל שדי - הבטחות הכמות ובכולן אמרתי להם: אני א-ל שדי. ושמי ה' לא נודעתי להם - ...לא נברתי להם במידת אמיתות שלי... לאמת דברי, שהרי הבטחות ולא קיימתי".

כלומר ה' אומר למשה שהוא הבטיח לאבות כי יגאל את עמו, ועדיין לא קיים הבטחתו, אך ודאי הוא עתיד לקיימה.

לפי פירוש זה, איננו צריכים להשתמש במושגים מופשטים בהסברת המילים "א-ל שדי" ו"שמי ה'", שכן מילים אלו משמשות רק כסימן. המילים "א-ל שדי" מורות על הבטחה, והמילים "שמי ה'" מורות על קיום ההבטחה.

בפסוק ט' מביא רש"י, על פי חכמינו ז"ל, פירוש נוסף לפסוקים אלו.

וכך כתב:

"שאמר משה 'למה הרעתה' (שמות ה, כב), אמר לו הקב"ה: חבל על דאבדין ולא משתכחין [שאבדו ולא נמצאים, כלומר חבל על

האבות שאינם חיים]. יש לי להתאונן [להצטער] על מיתת האבות, הרבה פעמים נגלתי עליהם בא-ל שדי ולא אמרו לי [לא שאלו אותי] מה שמך, ואתה אמרת מה שמו".

לא נביא פירוש זה לילדים משני טעמים: ראשית, אין פירוש זה מתאים לפשוטו של מקרא, וכפי שהביא רש"י עצמו בסוף דבריו: "ואין המדרש מתיישב אחר המקרא... לבן אני אומר יתישב המקרא על פשוטו [כהסבר הראשון] והדרשה תידרש". ובנוסף, כפי שפירטנו בעקרונות הלימוד (פרשת שמות עמ' 11), אנו מנעים מלומר ביקורת על משה ועל שאר גדולי האומה כאשר אין הפסוק מחייב זאת.

ב. דברי חיזוק לבני ישראל (פסוקים ו-ח)

בפסוקים ו'-ח' אומר ה' למשה מה להגיד לבני ישראל וכיצד לחזקם.

ניתן מקום מרכזי לשלושה פסוקים אלו מפני שהם פסוקים העוסקים בגאולה ובעידוד רוחו של העם.

ה' רצה לחזק את בני ישראל לאחר האכזבה שהיתה להם מהכבדת העבודה על ידי פרעה, על כן אמר להם בפתיחת דבריו: "אני ה'" – הנאמן לקיים הבטחותיי, כלומר עכשיו הגיע הזמן להוציא אתכם מתחת סבלות מצרים, לשפוט את המצרים על מעשיהם ולהביא אתכם אל הארץ הטובה, כפי שהובטח לאברהם אבינו בברית בין הבתרים: "וְגַם אֶת הָאָרֶץ יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרַי בֵּן יֵצְאוּ בְרַכָּשׁ גְּדוֹלָה" (בראשית טו, יד).

ארבע לשונות של גאולה

אחד הדברים המרכזיים אליהם נפנה את תשומת ליבם של הילדים בפסוקים אלו (לאחר קריאתם ויצירת אורת עידוד וציפיה לגאולה)

הוא ארבע לשונות הגאולה, אותם הזכירו חכמינו ז"ל במדרש (שמות רבה ו, ד), וכך אמרו:

"ארבע גאולות יש כאן: 'והוצאתי', 'והצלתי', 'וגאלתי', 'ולקחתי'...
וכנגדן תקנו חכמים ארבע בוסות בליל הפסח".

במפרשים נאמרו הסברים רבים ללשונות אלו. אנו נסביר כהסברו הפשוט של המהרז"ו במדרש רבה (שם), שכתב:

"תחילה – 'והוצאתי אתכם' – היינו מעבודת פרך, ואחר כך – 'והצלתי אתכם מעבודתם' – מכל עבודה, ואחר כך – 'וגאלתי אתכם' – היינו היציאה מרשותם לגמרי [כלומר – היציאה מארץ מצרים], ואחר כך – 'ולקחתי אתכם לי' – גאולת הנפש [כלומר – מתן תורה]".

נדבר על ההדרגתיות שבגאולה, שגם היא מחסדי ה', המאפשרת לבני ישראל שהיו שנים רבות עבדים נרצעים, להתרגל למצבם החדש ולעכל את הישועה הגדולה שה' עושה עמהם.

נסב את תשומת ליבם של הילדים לכך ששלוש הלשונות הראשונות מדברות על הצלת ישראל, ואילו הלשון הרביעית ('ולקחתי אתכם לי לעם') מדברת על השלב שלאחר ההצלה, על מתן תורה.

מתן תורה – השלמת יציאת מצרים

נרחיב את הדיבור על כך שהשלמתה של יציאת מצרים היא בקבלת התורה ובהיותנו עבדי ה', כפי שכתב הרמב"ן: "ולקחתי אתכם לי לעם – בבואכם אל הר סיני ותקבלו התורה, כי שם נאמר 'והייתם לי סגולה'".
וכן כתב העץ יוסף על מדרש רבה (שם): "שיהיו לי לעם סגולה כבואם אחר סיני לקבל התורה, שזה גם כן מכלל הגאולה, משום שתכלית הוצאתם ממצרים לקחת לו לעם".

מדברי חכמינו ז"ל אלו עולה כי לקיחת ה' את בני ישראל לו לעם, תושלם רק כאשר יקבלו את התורה בהר סיני.

הסברת הביטויים המורים על הגשמה

הביטויים "בְּזֹרֵעַ נְטוּיָה" (פסוק ו) ו"נְשֵׂאתִי אֶת יָדֵי" (פסוק ח) מורים לכאורה על הגשמה כלפי הקב"ה, כאילו יש לו יד וזרוע. בלימודנו לא נעסוק בשאלה כיצד יתכן לומר כך כלפי ה', מפני שלילד אין יכולת הפשטה, ושאלה זו עלולה לבלבל אותו.

בלמדנו את הפסוקים נסביר בפשטות את המילים "בְּזֹרֵעַ נְטוּיָה", במובן של בכוח גדול – כוח הנמשך חודשים רבים (בכל המכות), ואת המילים "נְשֵׂאתִי אֶת יָדֵי" נסביר במובן של שבועה, וכמו שכתב האבן עזרא: "דרך משל באדם [כלומר, הפסוק "נשאתי את ידי" משתמש במשל, כמו אצל אדם], שישא ידו אל השמים וישבע".

בעלות עם ישראל על ארץ ישראל

בפסוק ח' מבטיח ה' לבני ישראל כי יביאם אל הארץ אשר נשבע לאבות שיתנה לזרעם.

נרחיב בכיתה בנושא הבעלות הבלעדית של עם ישראל על ארץ ישראל, ונדגיש שלוש נקודות:

א. "אֲשֶׁר נְשֵׂאתִי אֶת יָדֵי" – ישנה שבועה של ה' לתת לאבותינו את הארץ, דבר המורה על החלטה גמורה מצד ה'.

ב. "וְנָתַתִּי אֹתָהּ לְכֶם" – הארץ ניתנה במתנה מאת ה' לישראל ולא לשום עם אחר ("לְכֶם").

ג. "מוֹרְשָׁה" – נצחיות מתנה זו עוברת מדור לדור, כפי שנאמר: "מוֹרְשָׁה" – מלשון ירושה.

בלימוד פסוק זה נדגיש שה', שברא את השמים ואת הארץ, הוא הנותן לנו את הארץ, ואין שום אומה ולשון שיכולים לקחתה מאתנו או לטעון עליה בעלות.

דווקא בתקופתנו, שהקשר של עם ישראל לארצו אינו מספיק מבורר, חשוב לטעת בליבם הטהור של הילדים את האמונה המוצקה בעלותנו על הארץ מתוך תורת ה'.

דברי משה אל העם ותגובת העם (פסוק ט)

דברי משה אל העם

נאמר בפסוק ט: "וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה בֵּן אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל..."

מהמילה "בֵּן" אנו לומדים שמשה אמר את כל דברי ה' בלא להחסיר דבר.

משה אמר את הדברים בשמחה ובהתלהבות, כפי שעולה מדברי **האברבנאל**: "הלך בזריזות לבשר את בני ישראל בהכמחה הגדולה ההיא".

נתאר לילדים את הציות המלא של משה לדברי ה' ואת עשיית דבר ה' בזריזות, ובכך נעורר אצל הילדים את הרצון לקיים דברי ה' בשלמות ובזריזות.

תגובת העם

תגובת העם מופיעה **בהמשך הפסוק**: "...וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֵר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה"

נשאל את הילדים: מדוע לא שמעו בני ישראל אל משה, הרי כבר האמינו לדבריו כאשר בא עם אהרן והזקנים, כפי שנאמר "וַיֵּאֱמֵן הָעָם" (שמות ד, לא)?

נשמע תשובות מפי הילדים, ולאחר מכן נביא את פירושו של **הרמב"ן**:

"לא בעבור שלא יאמינו בה' ובנביאו, רק שלא השו אוזן לדבריו מקוצר רוח, כאדם שתקצר נפשו בעמלו, ולא ירצה לחיות [להישאר] רגע בצער, מדעתו [מידיעתו שמובטח לו] שירווח לו אחרי כן".

והאברבנאל הוסיף על כך, וכתב: "שלא היה להם פנאי אפילו לשמוע בשורות טובות". **האברבנאל** אף מדייק בפסוק שלא נאמר ולא האמינו

אל משה: "מאמינים היו שפקד ה' את עמו, אבל למרדת נפשם [כלומר בגלל טרדת נפשם] ועמל גופם לא היה פנאי לשמוע אל משה".

דברי ה' אל משה ותגובת משה (פסוקים י-יג)

דברי ה' אל משה

לאחר שמשה דיבר עם פרעה והוא סירב לשמוע, וכן דיבר עם בני ישראל והם לא שמעו אליו, ציזה אותו ה': "בא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו" (פסוק יא).

נסביר לילדים כי במילים אלו ה' מחזק את משה לעשות שליחותו, שלא יבהל מסירובו של פרעה אלא ילך אליו שוב, וה' יהיה עמו כאשר ידבר את דבריו. וכך כתב החזקוני: "בא עמי והכנס בעיר [שהנבואה למשה נאמרה תמיד מחוץ לעיר, למעט ההתראה על מכת בכורות] ודבר אל פרעה, כי אני אלך עמך".

תגובת משה

לדברים אלו של ה' עונה משה: "...הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים" (פסוק יב).

טענתו זו של משה לכאורה אינה מובנת: וכי העובדה שבני ישראל לא שמעו אל משה מוכיחה שגם פרעה לא ישמע בקולו! הרי ישראל לא שמעו מפני העבודה הקשה, אך פרעה שיושב בנחת בארמונו - מדוע שלא ישמע!?

על כך נביא את דברי אור החיים, שכתב:

"שהגם [שאף על פי] כי בני ישראל הם בקוצר רוח... הם בעלי אמונה ומכירים מלכות שמים... אינם כפרעה [במדרגת פרעה] כי הוא כפר בעיקר ואמר 'מי ה'".

כלומר, משה אומר לה': בני ישראל, למרות מצבם הקשה וקוצר

רוחם, הם מאמינים בה', ובכל זאת הם לא שמעו אלי, ואיך ישמעני פרעה שהוא כופר בעיקר ואינו מאמין בה' כלל.
את המילים "עַרְל שְׁפָתַיִם" נפרש כמו "כְּבֵד פֶּה" – איני רגיל לדבר בלשון שרים ומלכים, וכדברי הספורנו (שמות ד, י): "בלתי מורגל במלאכת לשון למודים וסדרה לדבר לפני המלך", או נפרש שלא היה משה בקי בלשונם של המצרים, וכדברי הרשב"ם (שם): "איני בקי בלשון מצרים בחיתוך הלשון, כי בקמנתי ברחתי משם ועתה אני בן שמונים... שמי שאינו בקי בלשון המלכות קרוי בן [כבד פה]".

נאמר בפסוק יג: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וַיֹּצִיֵם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פְּרַעֲהָ..."

נציין כי ה' ממשיך ומצווה את משה על השליחות, ומצרף אליו את אהרן שילך עמו ויסייע לו. על אף דברי משה הקודמים, ה' מעודדו, שלא יחלש מדברי העם וגם לא מדברי פרעה.
בפסוק זה נאמר "וַיְדַבֵּר ה'... וַיֹּצִיֵם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל...", כלומר ה' ציוה את משה ואהרן גם באשר לבני ישראל, ולא רק באשר לפרעה שיוציא אותם ממצרים. ומהו הציווי לבני ישראל?
כך הסביר רש"י: "צוה עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם". כלומר, ה' מצווה את משה ואהרן להתנהג אל בני ישראל בנחת ובסבלנות, למרות שלא שמעו לדברי משה, זאת מתוך הבנת מצבם הקשה מחמת העבודה.

ייחוסם של משה ואהרן (פסוקים יד-כז)

פירוט ייחוסם של משה ואהרן

נאמר בפסוקים יד-טז: "אֵלֶּה רְאִישֵׁי בֵּית אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן... וּבְנֵי שְׁמֹעוֹן... וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי לֵוִי..."

כבר בקריאה ראשונית של פסוקים אלו רואים כי התורה מקדישה

פסוק אחד לבני ראובן, פסוק אחד לבני שמעון ופסוקים רבים (שנים עשר פסוקים) לייחוסו של שבט לוי.

נשאל: מפני מה האריכה התורה כל כך בייחוסו של שבט לוי? נסביר לילדים כי התורה נתנה מקום נכבד לשבט לוי בפסוקים אלו בגלל משה ואהרן, וכך כתב רש"י (בפסוק יד): "אלה ראשי בית אבתם – מתוך שהזקק ליחס שבט של לוי עד משה ואהרן, בשביל משה ואהרן, התחיל לייחסם דרך תולדותם מראובן".

כלומר התורה מספרת על שבט לוי כדי שנדע מי היו אבותיהם של משה ואהרן, ועל כן היא מאריכה דווקא בשבט לוי. אולם עדיין לא ברור מדוע חשוב לספר על שבט לוי כולו ולא מספיק לספר על משה ואהרן לבדם?

נדון עם הילדים בשאלה זו ונגיע אֶתם לכך שהתורה מספרת על השבט ועל המשפחה של משה ואהרן, כדי שנכיר יותר במעלתם. וכך כתב האברבנאל:

"[סיבת המנייה] כדי להודיע שאבותיהם כולם היו קדושים, יראי ה' וחושבי שמו... אלא שאין הכתוב מונה [מציין את מספר שנות חייו], כי אם [רק את] גדולי הדור שהנהיגו שררה על הציבור".

לאור דברי האברבנאל נכוון את הילדים למצוא מי הם האנשים הבולטים ביותר בשבט לוי. מתוך התבוננות בפסוקים המציינים את שנות חייהם של שלושה – לוי, קהת ועמרם, נסיק ששלושתם היו הגדולים בתורה ומנהיגים את הציבור. מתוך כך אנו מבינים את הייחוס של משה ואהרן – בנים לגדולי הדור ומנהיגי ציבור.

לימוד תורה במצרים

כבר הזכרנו את דברי הרמב"ם (הלכות עבודה זרה א, ג):

"ויעקב אבינו לימד בניו בולם. והבדיל לוי ומנהו ראש. וחושבו בישיבה ללמד דרך ה', ולשמור מצוות אברהם, וציוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה, כדי שלא ישתבח הלימוד".

על פי דברי הרמב"ם נתאר לילדים את לוי יושב בישיבה של יעקב בארץ גושן ומלמד תורה.
נשאל את הילדים: איזו תורה לימד לוי, הרי עדיין לא ניתנה תורה בסיני?

נשמע את תשובותיהם, ונסביר שלמדו מתורת האבות הקדושים:
תורתו של אברהם: "...דָּרַךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט..." (בראשית יח, יט),
יראת ה', גמילות חסדים, כבוד הבריות, יושר ומשפט, רדיפת צדק ושאר מידות טובות שמצינו אצל אברהם.

תורתו של יצחק: דבקות בה', תפילה, דבקות בארץ וזריעה בארץ.

תורתו של יעקב: עבודת ה', רדיפת האמת והצדק, היושר בעבודה.

דברי ה' לאבות: ההבטחה על הארץ, ההבטחה על העם, ועוד ועוד.

מתוך הלימוד בישיבתו של יעקב מפיה לוי בעם רוח של אמונה בגאולה. אחריו המשיך קהת בנו ללמד בישיבה, ולאחר מות קהת המשיך בכך עמרם בנו.

לאור זאת, לימוד פסוקים אלו יהפך מלימוד של ריבוי פרטים ללימוד חי ומעניין, השופך אור על שבט לוי בכלל ועל הדמויות המרכזיות שבו בפרט.

דגשים בפסוקים

מלבד הדברים הכלליים עליהם דיברנו עד עתה, נוסיף מספר הערות בפסוקים אלו:

נאמר בפסוק כ: "וַיִּקַּח עִמָּרָם אֶת יוֹכָבֵד דֹּדָתוֹ לֹא לְאִשָּׁה וְתֵלֵד לֹא אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת מֹשֶׁה..."

בפסוק זה נחזור ונדבר על מעשיהם הטובים של עמרם ויוכבד, כפי שלמדנו בתחילת פרשת שמות: עמרם הלוקח את יוכבד לאישה למרות הגזרה, ויוכבד המיילדת ומסירותה למען משה.

נעלה את השאלה מדוע לקח עמרם את יוכבד לאישה, הרי אסור לאדם להתחתן עם דודתו. נסביר, שאמנם אסור לאדם לשאת לאישה את דודתו, ויוכבד היתה אחות של קהת, אביו של עמרם, אולם לפני מתן תורה לא נאסר הדבר.

נסב את תשומת ליבם של הילדים לכך שמרים לא נזכרה בפסוק, ונשאלם - מדוע? נכוונם לתשובה, שכל פרק זה נכתב לכבוד משה ואהרן, כי להם אמר ה' להוציא את בני ישראל ממצרים.

נאמר בפסוק כג: "וַיִּקַּח אֶהֱרֹן אֶת אֵלִישֶׁבַע בַּת עֲמִינָדָב אַחֹת נַחֲשׁוֹן לֹא לְאִשָּׁה..."

נדגיש את ייחוסה של אלישבע, אשת אהרן, שבאה משבט יהודה, שבט המלוכה, ואף נציין שהיא אחותו של נחשון, ראש השבט. וכך כתב הרמב"ן:

"כאשר הזכיר אם הנביאים [יוכבד] לכבודם [של משה ואהרן] ולומר שהיא בת לוי איש צדיק... כן הזכיר אם הכהונה שהיא מיוחסת מזרע המלוכה, אחות הנשיא הגדול".

מדברי הרמב"ן עולה נקודה חשובה, שמשפחת הכהונה יוצאת משני אנשים צדיקים ומיוחסים: אהרן אחי משה, ואלישבע אחות נשיא שבט יהודה.

נאמר בפסוק כה: "וְאַלְעָזָר בֶּן אֶהֱרָן לָקַח לֹו מִפְּגֹזֹת פּוּטִיָּאל לֹו לְאִשָּׁה..."
 נסביר שאלעזר היה מגדולי שבט לוי ומצדיקיו והוא למד מאביו
 אהרן תורה, יראת ה' ומידות טובות, כמו אהבת השלום ועוד.
 גם פוטיאל היה איש צדיק, וכמו שכתב הרמב"ן: "שהיה פוטיאל נכבד
 וידוע בדורו, והזכירו לשבח", וכן כתב האברבנאל: "כי פוטיאל היה אדם
 רשום בדור ההוא, אם [אולי] מזרע יוסף".
 נוסף גם שאשת אלעזר ("מִפְּגֹזֹת פּוּטִיָּאל") היתה אישה צדקת, וממנה
 נולד פינחס שהיה צדיק וחסיד ולו ניתנה כהונת עולם, כמו שכתב
 הנצי"ב בפירושו העמק דבר: "שהיתה לעזר גדול להליכות עולמו של
 אלעזר... וזכתה בשביל זה להוליד לו כראוי לו".

המסרים העולים מפרק ו

דברי ה' אל משה על הגאולה

1. ה' רואה תמיד את צערם של ישראל, משתתף בו ומרחם עליהם.
2. גם כאשר המצב קשה ונראה שאין תקוה, יש לבטוח בה' ולהאמין שכל מה שקורה הוא לטובה.
3. ה' מקיים את הבטחותיו ואת בריתו לאבות.
4. תכליתה של יציאת מצרים היא קבלת התורה והמצוות בהר סיני.
5. ארץ ישראל ניתנה רק לעם ישראל, לנצח, ובאופן מוחלט - בשבועה של ה' לאבותינו.

דברי משה אל העם ותגובת העם

משה מילא את שליחותו בשלמות ובזריזות - אמר אל העם את דברי ה' בשמחה ובהתלהבות.

ייחוסם של משה ואהרן

1. גדולתו של שבט לוי - לימד את ישראל במצרים את תורת האבות.
2. משפחת הכהונה יוצאת מאנשים בולטים בצדקותם - מאהרן אחי משה, וממשפחת נשיא שבט יהודה, ובהמשך הדורות - ממשפחת פוטיאל.

פרק ז

בפרקנו ארבעה נושאים עיקריים:

1. דברי ה' אל משה לחזקו בשליחותו
2. מופת התנין
3. מכת דם
4. מכת צפרדע

דברי ה' אל משה לחזקו בשליחותו

(פרק ו, פסוק כט – פרק ז, פסוק ז)

נאמר בפסוקים כט–ל בפרק ו: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי ה' דַּבֵּר אֶל פְּרַעֲזָה... וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה'... וְאִיךָ יִשְׁמַע אֵלַי פְּרַעֲזָה"

נעלה את שאלת החזרה שבפסוק זה על הנאמר בפסוק י"א ונביא את דברי רש"י שכתב: "הוא הדיבור עצמו האמור למעלה: 'בא דבר אל פרעה מלך מצרים', אלא מתוך שהפסיק העניין כדי לייחסם [למשה ולאחריו] חזר הענין עליו להתחיל בו [בציווי ה' למשה]".

ננצל שוב פסוק זה כדי לדבר על החיזוק שה' נותן למשה מפני הפחד מפרעה מלך מצרים, ועל תחושת האחריות הכבדה שהרגיש משה כלפי עם ישראל, ודאגתו שמא לא יצליח בשליחות הגדולה והחשובה.

נאמר בפסוק א: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נָתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפְרַעֲזָה..."

למילה "אֱלֹהִים" ישנם שני פירושים: רש"י פירש "שופט ורודה", כלומר, אין משמעותה שם ה' אלא כינוי לשופט וכפי שמצינו בפרשת משפטים (כב, ז) "אִם לֹא יִמָּצֵא הַגֹּבֵב וְנִקְרַב בְּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים..." – ה' מינה את משה להיות שופט ולהעניש את פרעה.

לעומתו, **האבן עזרא** פירש שפרעה מצד ההסתכלות שלו יחשוב שמשה הוא מלאך ה': "מעלה גדולה, שתהיה נחשב בעיני פרעה כמעלת מלאך וזהו – 'אלהים'". כלומר, משה יראה לפני פרעה כחשוב ומרומם, כמו מלאך אלקים.

ניתן להביא בפני הילדים את שני הפירושים, אולם לא נאריך בעיסוק בעניין זה. נציין כי יש בדברים אלו חיזוק גדול למשה, שפרעה יראה במשה דמות נוראה ועליונה.

נאמר **בפסוק ב**: "אַתָּה תִּדְבֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה וְאַהֲרֹן אֶחִיד יְדַבֵּר אֶל פְּרַעֲהוּ..."

בפירוש פסוק זה נחלקו רש"י והרמב"ן. **רש"י** פירש: "אתה תדבר – פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעת מפי, ואהרן אחיד ימליצנו ויטעימנו באוני פרעה". כלומר: אתה תדבר אל פרעה את דברי ה' הקצרים, ואהרן יסבירם ויפרטם.

לעומתו פירש **הרמב"ן** (שמות ו, יג): "ושם [בארמון] תצווה אתה את אהרן, ולא ישמע פרעה דברך, ואהרן בשליחותך ישמיענו דברך". כלומר משה יאמר את דברי ה' לאהרן לבדו, ופרעה לא ישמע את דברי משה. לאחר מכן ישמע פרעה מאהרן מה אמר לו משה. נביא את שני הפירושים לילדים ונדון עמהם מדוע כל אחד פירש כדרכו.

נאמר **בפסוק ג**: "וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרַעֲהוּ..."

נביא את הסברו של **הרמב"ם** (מובא גם בהמשך דברינו, בהקדמה למכות), שה' הקשה את לב פרעה ולא נתן לו לשוב, מפני שפשע והתאכזר בעינוי בני ישראל, והדין מחייב שיקבל את עונשו ללא ויתור.

נאמר **בפסוק ד**: "...וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאתִי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל..."

בפסוק זה נציין את מעלתם של בני ישראל שנקראים 'צבאות ה'' של ה', ביטוי המסמל חיבה וקשר מיוחד ומראה שהם נחשבים לעם המובחר ביותר, כמו הלגיון של המלך. וכך כתב **אור החיים**:

"ואולי כי יבוזן ה' לרשום בתורה הפלגת מעלתינו אצלן, כי אין לו צבאות מיוחדים לו בישראל... ומעתה לא יקרא בנינו צבאות ה' אלא הפרט שהם בני ישראל, המרוממים והמעולים".

נאמר בפסוק ז: "ומשה בן שמונים שנה ואהרן בן שלש ושמנים שנה בדברם אל פרעה"

כתב הספורנו: "ועם כל זקנתם השכימו והזדרזו לרצון קונם, כי אמנם מי שהגיע לשמונים, גם בימים ההם כבר עבר ימי השיבה והגיע לגבורות". לאור דברי הספורנו נדבר על גדולתם של משה ואהרן, שלמרות גילם השכימו ועשו כל שליחות ושליחות בזריזות, כפי שציוס ה'.

מופת התנין (פסוקים ח-יג)

הלימוד העיקרי בפסוקים אלו הוא היכולת הבלתי מוגבלת של ה', גם מול כוחות טומאה כחרטומים. לימוד זה הינו יסוד אמוני חשוב לילדים, אך עם זאת לא נתעכב בלימוד פסוקים אלו, זאת משום שאיננו רוצים להתעסק בכוחות הטומאה של החרטומים, שהם עניינים נסתרים, ובפרט שאנו מקפידים, כשיטה, למעט לעסוק ברוע, בשלילה ובטומאה, בוודאי כשמדובר בעניין שהוא רחוק מחיי הילדים ולא ראוהו מעולם.

נאמר בפסוק ח: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר"

נציין את מעלתו של אהרן שזכה לשמוע את דברי ה' יחד עם משה.

נאמר בפסוק י: "ויבא משה ואהרן אל פרעה... וישלף אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו..."

בפסוק זה אנו רואים את גבורתם של משה ואהרן בעמידתם לפני פרעה, המלך האכזר, ועשיית מופת לפניו. נדגיש כי משה ואהרן עשו זאת רק כדי לקיים את רצון ה' ולא כדי להשיג כבוד או תועלת אחרת,

כפי שנאמר "וַיֵּשׁוּ בָן", וכפי שכתב אור החיים: "כי יותר חביב על הצדיקים עשות מצות ה' מכל רצון העולם".

נתאר גם את בטחונם של משה ואהרן בה' שהמטה יהפך לתנין, שהרי אדם רגיל ודאי היה מלא חששות שמא לא יתקיים הנס והוא יעשה לצחוק וללעג בעיני פרעה, שאף עלול לקצוף עליו.

נאמר בפסוקים יא-יב: "וַיִּקְרָא גַם פְּרֹעֶה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים... וַיִּשְׁלִיכוּ אִישׁ מִטְּהוֹ..."

נציין בקיצור את ההבדלים בין מעשה משה ואהרן למעשה החרטומים, בשתי נקודות: ראשית, מעשה משה ואהרן הוא נס מאת ה' ואילו מעשה החרטומים הוא כישוף. ועוד, מעשה משה ואהרן אמת ולכן הוא מתקיים, ואילו מעשה החרטומים בשקר יסודו ולכן הוא היה רק לשעתו, ואחר כך חזר למה שהיה קודם.

חכמינו ז"ל אמרו על המילים "וַיִּבְלַע מִטְּהוֹ אֶהָרֹן אֶת מִטְּתָם" – "נס בתוך נס" (שבת צז ע"א), ובעקבותיהם כתב רש"י כאן: "מאחר שחזר ונעשה מטה, בלע את כולו".

אנו נישאר בהבנה הפשוטה העולה מפשט הפסוקים, שתנין אהרן בלע את התנינים של החרטומים (אמנם בפסוק נאמר "וַיִּבְלַע מִטְּהוֹ אֶהָרֹן", אך בפשטות כוונת הפסוק שהמטה של אהרן שהפך לתנין הוא זה שבלע).

כפי שכבר הזכרנו, אנו משתדלים כשיטה ללמד בגיל הרך פסוק כפשוטו של מקרא, זאת על פי הדרכת חכמינו ז"ל ש'אין מקרא יוצא מידי פשוטו'.

הקדמה כללית לעשר המכות

בלימוד פסוקי עשר המכות נתחיל בלימוד רציף של הפסוקים, הבנתם והבנת הידיעות הנלמדות מהם. לאחר מכן נדגיש את המסרים החינוכיים הנלמדים מכל מכה ומכה, כמפורט לקמן.

מטרת המכות והניסים

מטרת המכות

בפסוקים אנו מוצאים ארבע מטרות עיקריות של המכות שהביא ה' על מצרים: שליחת בני ישראל מארץ מצרים, עונש למצרים על מעשיהם, עילויים של ישראל והכרת מצרים במציאות ה'.

1) **שליחת בני ישראל מארץ מצרים** – מטרה זו עולה מכל הפסוקים המדברים על ההתראה לפרעה, לאורך שתי הפרשות העוסקות במכות. תחילה נאמר "שִׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי..." (שמות ז, טז; ז, כו; ח, טז; ט, ב; ט, יד) או "שִׁלַח עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי..." (שמות י, ג), ולאחר מכן נאמרת האזהרה: "אִם מָאֵן אֶתְּהָ לְשַׁלַח" (שמות ז, כז; ט, ב; י, ד) או "כִּי אִם אֵינְךָ מְשַׁלַח..." (שמות ח, יז) ה' יביא עליך מכה, והיא תגרום לך לשלח.

ולמרות שה' הכביד את לב פרעה, ולא נתנו לשלח את ישראל עד המכה העשירית, כל מכה ומכה רככה את ליבו והכשירה את הדרך לכניעתו ולשילוח ישראל, כפי שמצינו בחלק מהמכות, שפרעה מסכים לשלח את בני ישראל שילוח חלקי: "...אֲנֹכִי אֲשַׁלַח אֶתְכֶם..." (מכת ערוב שמות ח, כד), "...וְאֲשַׁלַחְהָ אֶתְכֶם..." (מכת ברד שמות ט, כח), "...לָכוּ עֲבְדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם..." (מכת ארבה שמות י, ח), "...לָכוּ עֲבְדוּ אֶת ה'..." (מכת חושך שמות י, כד).

2) **עונש למצרים על מעשיהם** – נזכיר לילדים את דברי ה' לאברהם אבינו בברית בין הבתרים: "...וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי...". (בראשית טו, יד), ונסביר את המילה "דן" – מעניש, כפי שכתב שם רש"י: "דן אנכי" – בעשר המכות", כלומר כוונת המילה היא – שופט ומעניש. נדגיש לילדים במהלך לימוד המכות את משפט הצדק של ה', שמעניש את הרשעים.

על פי פסוק זה פירוטו חכמינו ז"ל במדרשים רבים כיצד כל מכה ומכה מהווה עונש של **מידה כנגד מידה** על מעשה רשע מסוים של המצרים. אנו ניקח עיקרון זה, של מידה כנגד מידה, מדברי רבותינו ונסביר אותו על דרך הפשט. כך למשל במכת דם, שהחלישה מאד את המצרים, נסביר שהיא באה כעונש על המצרים משום שהעבידו אותנו בפרך והחלישו את גופנו.

3) **עילויים של ישראל** – נאמר בתחילת פרשת בא: "...וּלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵי בְנֵי אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֶתְנִי אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בָם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה'". (שמות י, ב). על פסוק זה כתב **אור החיים**:

"אכן כוונת הכתוב היא כי בא ה' להודיע כי אין תכלית הכוונה בהבאת אותותיו בקרבנו לעשות נקמה בפרעה, אלא לחזק האותות שהם עיקר האמונה בלב ישראל, כדי שיהיה רשום בל ישכח לנצח, כי כשיהיה בקרבנו של פרעה [המכות], יהיה בזכרון בני ישראל לעולם ועד... כי יכירו בזה בחוש הראות צדק האמונה מה שלא השיג אדם מהעולם עד עולם, ברוך אשר בן עשה לנו".

העולה מדבריו, שבמהלך המכות למצרים, אמונתם של ישראל בה' מתבררת ומתחזקת. במהלך המכות התחזקו בני ישראל גם בלימוד תורה ובקיום מצוות, כפי שעולה מדברי חכמינו ז"ל במדרש הגדול על הפסוק במכת חושך "...וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם" (שמות י, כג), שדרשו אין אור אלא תורה, שהיו יושבים ועוסקים בלימוד תורה ובקיום מצוות, וכפי שמובא בתרגום **יונתן בן עוזיאל** שם: "וּזְכִיאָ לְמַעְסוֹק בְּמִצְוֹתָא בְּמוֹתְבְּנִיהוּן" (וּזְכִיכִים הִיוּ לְעִסוֹק בְּמִצְוֹת בְּמוֹשְׁבוֹתֵיהֶם).

מכאן נתאר תהליך הדרגתי בו בני ישראל בארץ גושן מתחזקים בגופם ובנפשם – יש להם יותר פנאי להיות עם בני משפחותיהם, ללמוד תורה, לקיים מצוות ולעשות חסד זה עם זה. נתאר כיצד חוזרות ומתעוררות אותן המידות הטבעיות לישראל: ביישנים, רחמנים וגומלי חסדים, שהם ירושה לנו מאבותינו, אהבת ה' ויראתו וכמובן האמונה והביטחון שהקדוש ברוך הוא הולך וגואל את עמו ישראל.

4) **הכרת מצרים במציאות ה'** – מטרה זו תופסת מקום מרכזי בפרשתנו, והתורה חוזרת עליה כמעט בכל מכה. במכת דם נאמר: **"בְּזֹאת תִּדְעַ בְּי אֲנִי ה'"** (שמות ז, יז), במכת כינים נאמר: **"...אֶצְבַּע אֱלֹקִים הוּא..."** (שמות ח, טו), במכת ברד נאמר: **"...חֲטָאתִי הִפַּעַם ה' הִצַּדִּיק וְאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים"** (שמות ט, כז), ועוד פסוקים נוספים.

מפסוקים אלו אנו למדים שהמכות שינו את התודעה של המצרים, ובכל מכה הם התפעלו מכוחו של ה' ודיברו על כך ביניהם, כמו שנאמר במכת ברד: **"וְאוֹלָם בַּעֲבוּר זֹאת הָעֲמֻדָהִיךָ בַּעֲבוּר הָרֵאֲתֶיךָ אֶת כְּחִי וְלִמְעַן סִפְרִי שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ"** (שמות ט, טז).

דרך הפסוקים שנאמרו למצרים נחזק אצל הילדים את האמונה בגדולתו של ה' וגבורתו, שהרי אפילו המצרים הרשעים הכירו בכך.

הנס והפלא שבמכות

כשנלמד על המכות נדגיש את יכולת ה' לעשות בעולמו כרצונו ולחולל בו פלאים, כמו שנאמר: **"וְשַׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי וְהִכִּיתִי אֶת מִצְרַיִם בְּכָל נִפְלְאוֹתַי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ" (שמות ג, כ), ונאמר "אוֹ הַנִּסָּה אֱלֹקִים לְבוֹא לְקַחַת לֹא גֹי מִקִּרְבִּי גֹי בְּמִסַּת בְּאֵתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים..." (דברים ד, לד), וכן נזכר דבר זה בתורה בפסוקים רבים.**

הלימוד עם הילדים על הניסים שעשה ה' מחזק בליבם את האמונה במציאות ה' ויכולתו. לכן ציוותה התורה לספר את הניסים ואת האותות לבנים, כפי שנאמר בתחילת פרשת בא: "וּלְמַעַן תִּסְפֹּר בְּאָזְנֵי בְנֶךָ וּבֶן בְּנֶךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֹתִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֶתְרֵי אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בָּם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' (שמות י, ב).

בכל מכה היו מספר ניסים, לכן בלימוד פסוקי המכות נברר בכל מכה ומכה מבו הנס העיקרי ומהם הניסים הנוספים. נקודות נוספות שבהן נעסוק בעת הלימוד על הניסים: **תזמון המכה** – העובדה שברגע שהרימו אהרן או משה את המטה, או היכו בו, נעשה הנס, היא נס בפני עצמו. וכן הסרת המכה (במכות צפרדע וערוב) בדיוק בזמן שקבע משה היא נס. **ההבדלה בין ישראל למצרים** – נס נוסף, שאמנם אינו הנס העיקרי אך הוא נס חשוב המראה על אהבת ה' לעמו, הוא ההבדלה שבין בני ישראל למצרים. הבדלה זו מצוינת במפורש בפסוקים במכות ערוב, דבר, ברד, חושך ובכורות. בהמשך, נעסוק בכל מכה ומכה בנפרד בשאלה מדוע בה נזכרת ההבדלה בין ישראל למצרים.

השגחת ה' בארץ

במקביל ללימוד על גדולת ה' ויכולתו המתגלית בניסים, נעסוק עם הילדים בלימוד נוסף והוא השגחת ה' על מעשי בני האדם ומשפטו. ה' נותן לרשעים עונש על מעשיהם ומשלם שכר טוב ליראיו. רעיון זה אנו למדים מדברי המפרשים על הפסוק במכת ערוב: "לְמַעַן תִּדְעַ בְּיָאֲנִי ה' בְּקִרְבֵּי הָאָרֶץ" (שמות ח, יח), וכך כתב רבנו בחיי: "אני ה' בקרבה ארץ – שליט ומשגיח בקרב הארץ, להשחית את המורדים ולהציל את הנוטחים בו". **והאברבנאל כתב: "...שהאלקים משגיח על כל דרכי בני האדם לתת לאיש**

בדרכיו... ולזה בראשונה מהן [ערוב] אמר: "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ..."

לאור זאת נדבר עם הילדים על השגחת ה' להציל את עמו ולהעניש את המצרים על רוע ליבם ואכזריותם כלפי בני ישראל. כמו כן נדבר על חפץ ה' בעולמו, שהאדם יעשה טוב וינהג ביושר ובצדק – לשם כך ברא את האדם, לא כדי שילך בדרך ה'. בלימוד זה נחזק אצל הילדים את הרצון לשמוע בקול ה', לקיים מצוותיו ולהיות ישרים וטובים, נעצים את הסלידה מהרע.

הרעיון של השגחת ה' על מעשי בני אדם - לתת לצדיקים עושי רצונו שכר טוב, ומנגד לתת לרשעים עונש על מעשיהם הרעים, שייך להוויית חייהם הרגשית ולהתנהגותם המעשית של הילדים, לכן נעסוק בו ביתר הרחבה. לעומת זאת הלימוד על עצם הניסים, מכיוון שאיננו לימוד מעשי הקשור להוויית חייהם של הילדים, נקצר בו.

אהבת ה' לעמו ישראל

מעבר ללימוד החשוב על השמירה האלקית על ישראל וההפלאה בין ישראל למצרים, נדגיש בפני הילדים כי עשיית הדין בפרעה ובמצרים על ידי שינוי הטבע באותות ומופתים שלא היו כמותם מעולם, מורה על האהבה הגדולה של ה' לישראל עמו, שהרי בעבורם הוא משנה את כל חוקי הטבע ועושה אותות ומופתים שלא היו כמותם. נביא את דברי התורה בספר דברים (ד, לב-לז):

"כִּי שָׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמַן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצְהַ הַשָּׁמַיִם הִנְהִיחָה כְּדָבָר הַגְּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמָע כְּמֵהוּ... אוֹ הַנִּסָּה אֱלֹקִים לְבוֹא לְקַחַת לֹא גֹי מִקֶּרֶב גֹּי בְּמִסַּת בְּאֵתָת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיַד חֲזָקָה

וּבְזֹרֵעַ נְטוּיָהּ וּבְמוֹרָאִים גְּדִלִים כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה' אֱלֹהֵיכֶם
בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם... וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת אֲבֹתֵיךָ וַיִּבְחַר בְּזֶרְעוֹ אַחֲרָיו
וַיִּצְאֶךָ בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרַיִם."

הלימוד המעשי של המכות

בפתח הלימוד על עשר המכות, ישנן מספר נקודות שצריך לשים לב אליהן:

1) בפרשתנו, פרשת וארא, שבע מכות: דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, שחין וברד. שלוש המכות הנוספות: ארבה, חושך ובכורות – מופיעות בפרשה הבאה, פרשת בא.

2) קיים שוני בין המכות באשר למבצע המכה בפועל: דם, צפרדע וכינים – אהרן; ערוב ודבר – הקדוש ברוך הוא בעצמו; שחין, ברד, ארבה וחושך – משה; בכורות – הקדוש ברוך הוא בעצמו ללא שליח. (להרחבה ראה דברי החזקוני שמות יב, כט).

3) סדר ההתראות: שתי מכות עם התראה (אזהרה) ואחת בלי התראה. **דם וצפרדע** – עם התראה, **כינים** – בלי התראה. **ערוב ודבר** – עם התראה, **שחין** – בלי התראה. **ברד וארבה** – עם התראה, **חושך** – בלי התראה.

וכך כתב החזקוני (שמות ח, טו): "וכן היה הסדר, בשתים מתרה ובשלישית מכה בלא התראה", והסיבה: "דכיוון שחטא אדם, ושנה [וחזר על חטאו שנית] נעשה לו כהיתר, מה תועלת יש להם בהתראתו מאחר שלא יחזור בו".

4) כל מקום שנאמר "בא אל פרעה" – הכוונה לביתו ולא ליאור (רמב"ן שמות ח, טז ואור החיים שמות ט, א).

5) כל מכה נמשכה שבוע. עשרים וארבע שעות לפני תחילת המכה היה משה מתרה. סך הכל היה חודש בין מכה למכה (על פי שמות רבה ט, יב).

תיאור המכה עצמה

כיצד נתאר את המכות לפני הילדים? האם נהנה מכך שהמצרים נענשים וסובלים? האם נבקש מהילדים להציג בפני הכיתה את המכות ואת סבלם של מצרים?

אם נשים לב לפסוקים, נגלה דבר מפתיע: התורה מקצרת מאד בתיאור כל מכה. כך לדוגמא במכת הערוב, לה התורה מקדישה שלושה-עשר פסוקים, אנו מוצאים כי לתיאור בפועל של המכה מקדישה התורה פסוק אחד בלבד (שמות ח, כ): **”וַיַּעַשׂ ה' בַּיּוֹם וַיִּבֹא עָרֶב כְּבֹד בֵּיתָה פְּרָעָה וּבֵית עֶבְדְּךָ וּבְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשְׁחַת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הָעָרֶב”**.

סופרים כישרוניים בודאי היו יכולים לתאר מכה זו בספר עב כרס. אולם התורה, בעדינותה, קיצרה, ולא זו בלבד, אלא אף לא תיארה שום תיאור חי ו'אטרקטיבי' מההתנפלות של חיות הטרף על המצרים או מצעקות השבר שלהם. התורה הסתפקה בתיאור המכה באופן מעשי: **”וַיִּבֹא עָרֶב”**, תוך הדגשת החוזק, **”כְּבֹד”**, ובשתי מילים קצרות תיארה את ההרס: **”תִּשְׁחַת הָאָרֶץ”**; ואילו ברוב הפסוקים עסקה התורה בעניין החיובי, בגאולה: בהתראה לפרעה לשלח את העם, בהבדלה של בני ישראל ובדו-שיח של משה עם פרעה לשלח את בני ישראל.

כלומר, התורה האריכה במטרה המרכזית שהיא שילוח בני ישראל, ואילו במטרה של העונש ושל המשפט למצרים התורה מקצרת. כך גם ננהג אנו במהלך הלימוד עם הילדים. נקצר בתיאור המכה עצמה ונרחיב בהתראה לפרעה, בהבדלתם של ישראל וכו'.

במהלך הלימוד נתאר את המכה עצמה בקצרה, אולם ניצור אצל הילדים תחושה שהמצרים קיבלו עונש כבד וגם נביע שמחה שמשעבדנו האכזריים קיבלו את הדין המגיע להם, אך לא נפרט יותר מדי איך התבצעה המכה ולא נמחיש זאת בציורים וכדו'.

האומץ של משה ואהרן והשגחת ה' עליהם

במהלך המכות נתאר את העז והגבורה של משה ואהרן לעמוד לפני פרעה מלך מצרים, ואף להזהיר אותו ולדבר עמו דברים קשים. וכך כתב הרלב"ג (פרשת בא, פרק יא):

"להודיע עוצם הגבורה ואכזרות הלב אשר היה במשה עד שכבר דיבר אלו הדברים הקשים לפרעה במלאכות [בשליחות] ה' יתעלה, ולא נתיירא ממנו עם [למרות] ידיעתו רוע לבבו, כי זאת התכונה תאות [מתאימה] לנביא, וכל שבן לגדול שננביאים כמוהו".

הרלב"ג מציין כי משה רבנו ידע והכיר את רוע ליבו של פרעה, ולמרות זאת עמד לפניו ללא מורא ואמר לו דברים קשים, כפי שצויה אותו ה'. נדגיש שגבורה זו נובעת מיראתם ואהבתם של משה ואהרן את ה' ומידיעתם שהם מקיימים את ציווי ה'.

בלימוד זה נחזק אצל הילדים את מידת הגבורה, לקיים את מצוות ה' ללא מורא.

יחד עם זאת, נתאר כיצד ה' שומר על משה ואהרן, במיוחד במכות ערוב, ברד וחושך, כאשר משה ואהרן באים ויוצאים מפרעה ומתהלכים ברחובות מצרים בלי שהמכות פוגעות בהם.

מצב בני ישראל בזמן המכות

בפסוקים לא מתואר מה הרגישו ומה חשבו בני ישראל במהלך החודשים שבהם אירעו המכות.

נשאל את הילדים מה אנו יודעים על בני ישראל בתקופה זו, ונכוונם לידיעה היחידה המצוינת בפסוקים והיא ההפלאה וההבדלה בין ישראל למצרים, אשר נזכרה לראשונה במכת ערוב: "וְהַפְּלִיטִי בַיָּם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן אֲשֶׁר עָמַד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הָיֹת שָׁם עָרֵב" (שמות ח, יח). רעיון זה חוזר גם במכות דבר, ברד וחושך.

כהמשך לפסוק זה נביא את דברי האברבנאל (שמות ח, יח):

"אבל היותר נכון אצלי הוא שמן היום ההוא [של הסרת הערוב]
והלאה נסתלק השעבוד מבני ישראל, שפרעה ראה ענין ההפלאה
[ההבדלה בין ישראל למצרים] הסכים לכבדם, וידע שעם ה' הם".

כלומר, לפי האברבנאל הפסקת השעבוד של בני ישראל היתה רק ממכת ערוב. אולם, הספורנו (שמות ו, ו) כתב: "מיום התחלת המכות ישקומ השעבוד".

יתכן לומר שכוונת הספורנו היא, שמדובר בתהליך בו קושי השעבוד הלך ופחת. התהליך החל בתחילת המכות, שכן המצרים היו עסוקים בסבלם, ואט אט החלו להכיר במציאות ה' ובפלאים שהוא מחולל בארץ מצרים. מתוך כך החלה יראת ה' לחלחל בליבם, כפי שנאמר: "הִירָא אֶת דְּבַר ה' מֵעַבְדֵי פְרַעֲהָ..." (שמות ט, כ). כתוצאה מזה הקלו המצרים על בני ישראל, אך מכל מקום לא הפסיקו את השעבוד לגמרי. אולם, כאשר ראו המצרים את ההפלאה בין מצרים לישראל וכאשר הבינו באופן ברור שבני ישראל הם עם ה', החלו לכבדם, כדברי האברבנאל שהבאנו לעיל "שפרעה ראה ענין ההפלאה הסכים לכבדם, וידע שעם ה' הם". ההפלאה המלאה בין ישראל למצרים בלטה במיוחד במכת ערוב, כפי שמצוין בפסוק, וממכה זו והלאה פסק השעבוד לגמרי. וכך כתב הנצי"ב בהעמק דבר:

"אבל קושי השעבוד סר ממכת הערוב, שהיה בתשרי... וכאן נתקים לשון הראשון [מארבע לשונות הגאולה] - 'והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים'".

על פי דברים אלו נדבר על תחושות הרווחה, ההקלה והשמחה שהיו לבני ישראל ממכת הערוב ואחריה, ונציין שבכך התקיימה הבטחת ה' למשה: "וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבִלַת מִצְרַיִם..." (שמות ו, ו) - שמשמעותה לשחרר את בני ישראל מן העבודה.

חיזוק לב פרעה

במהלך לימוד המכות, ובפרט במפגש עם הפסוקים המציינים כיצד ה' הקשה והכביד את לב פרעה, עלולה לעלות השאלה של הכבדת לב פרעה, כיצד היא משתלבת עם רעיון התשובה והבחירה החופשית של האדם לתקן את מעשיו.

נביא את דברי הרמב"ם בהלכות תשובה (ו, ג) שכתב:

"ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים, עד שיתן הדין לפני דיון האמת שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו, שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה... לפיכך כתוב בתורה: 'ואני אחזק את לב פרעה' – לפי שחטא מעצמו תחילה והרע לישראל הגרים בארצו... נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו..."

נדבר עם הילדים על משמעות דברי הרמב"ם "שיחטא אדם חטא גדול", כלפי פרעה. נזכיר להם כיצד היה פרעה אויב ושונא לעם ה', כיצד העביד אותם בפרך עשרות שנים, עבודה שהיתה עמה אכזריות גדולה, עד השיא של השלכת התינוקות ליאור.

מכאן נבוא לדבר על כך שה' לא מוחל על חטאים כאלו, לא נותן להפקיר את עולמו לרשע ולא מאפשר לו במילים קצרות של חרטה לשוב מכל רשעתו. הכבדת לב פרעה מלמדת שה' שופט צדק, נותן לרשע כרשתו, וגם מרתיע את האומות, שלא יעזו לפגוע בעמו ישראל.

אמנם, ידוע פירושו של רש"י (שהביא את דברי רבותינו במדרש רבה), המחלק בין חמש המכות הראשונות בהן לא נאמר "וַיִּחַזַק ה' אֶת לֵב פַּרְעֹה", לבין חמש המכות האחרונות בהן נאמר "וַיִּחַזַק ה' אֶת לֵב פַּרְעֹה", ומדבריו עולה כי בחמש המכות הראשונות עדיין היתה אפשרות לפרעה לשוב בתשובה.

ניתן לשלב את הסברו של רש"י עם דברי הרמב"ם ולומר שבאמת גם בחמש המכות הראשונות ה' לא נתן לפרעה כלל את האפשרות

לשוב, והסיבה שלא נאמר גם בהם "וַיִּחַזַק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה" היא שה' רצה להראות לכל את גודל רשעותו של פרעה, שאפילו שהחלו המכות הוא אינו שב. רעיון זה מופיע בשפתי חכמים כהסבר לכך שבחמש המכות הראשונות לא נאמר "וַיִּחַזַק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה", וכך כתב (שמות ז, ג): "ורצה לפרסם רשעתו בחמש מכות (הראשונות) שנתחזק מעצמו". נביא בפני הילדים את הסברו של הרמב"ם, ובכך ניטע בליבם יסוד חשוב, שעל רשעות כה גדולה כמו של פרעה, אין אפשרות כלל לשוב בתשובה, וה' אינו מוכן לסלוח ולעשות את עולמו הפקר. מכאן נעבור לדבר על המכות לפי הסדר:

מכת דם (פסוקים יד-כה)

ה' מחזק את משה

נאמר בפסוק טו: "לֵךְ אֶל פְּרָעָה בַּבֹּקֶר הַיּוֹם יֵצֵא הַמַּיִמָּה וְנִצְבְּתָ לְקִרְאָתוֹ...".

נבקש מהילדים להצביע בפסוק על המילים שבהן חיזק ה' את משה, ונגיע למילים "וְנִצְבְּתָ לְקִרְאָתוֹ", בהן ה' מצווה את משה שיעמוד לפני פרעה בקומה זקופה וללא פחד, כמו שכתב הרמב"ן (שמות ח, טז): "שיעמוד כנגדו ביד רמה".

וכך כתב אור החיים (שמות ט, יג): "שלא ירביץ ראשו ולא ירביץ קומתו בדרך העומדים לפני הגדולים, אלא כגדול העומד לפני קטן, כי כבר עשאו רבון ושליט עליו".

נדגיש לילדים כי ה' דורש ממשה להיות חזק, לא רק בעמידתו אלא גם בדבריו, ולומר לפרעה: "...וְהָיָה לֹא שָׁמַעְתָּ עֵד כֹּה" (פסוק טז). בפסוק זה נעלה גם את השאלה מדוע יצא פרעה בבוקר אל היאור? נעדיף להביא לילדים את הסברו של הרשב"ם: "בדרך השרים לטייל בבוקר ולרכוב אנה ואנה".

מטרת המכה

נאמר בפסוק יז: "כֹּה אָמַר ה' בְּזֹאת תִּדְעֶ בְּיָמַי ה'..."

נדבר כאן על המטרה של הודעת יכולת ה', שעושה פלא ועושה בעולמו כרצונו, ובנוסף לכך, שהוא שופט צדק ומעניש את המצרים על רשעותם.

נדבר גם על העונש שבא מידה כנגד מידה, ונבקש מהילדים להעלות רעיונות כנגד מה באה מכת דם? אנו נענה, שמכיוון שהמצרים החלישו את בני ישראל בעבודת הפרך, הפך ה' את מקור חיותם (המים) לדם, כדי שיהיו חלשים. אפשר להוסיף גם שהכאת היאור היתה עונש על שהמצרים השליכו את התינוקות לתוכו.

הכרת הטוב

במכה זו היכה אהרן את היאור. מדוע לא עשה זאת משה? כתב רש"י (בפסוק יט): "לפי שהגן היאור על משה בשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי אהרן". נדבר עם הילדים על מידת הכרת הטוב. למרות שהכאת היאור היתה חלק מהשליחות של ה' למשה להוציא את בני ישראל ממצרים, בכל אופן לא הרשה ה' למשה להכות את היאור, מפני שהיאור הגן עליו. נסביר שמידה זו כל כך חשובה, עד שלא ניתן למשה להכות אפילו דומם שאינו מרגיש, ומכאן אפשר ללמוד קל וחומר שלא להיות כפוי טובה כלפי בני אדם, המרגישים וחשים את הרעה שעושים להם. וכעין זאת מצאנו במכילתא (מובא ברש"י שמות כ, כג):

"והרי דברים קל וחומר – ומה אכנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיון, אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון, חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיון, על אחת כמה וכמה".

ניתן מקום נכבד ללימוד על הכרת הטוב מפני שהיא מידה חיובית, שהילדים נפגשים אתה לא מעט בחיי היום יום שלהם.

האומץ של משה ואהרן

נאמר בפסוק כ: "...וַיִּרְם בַּמַּטֵּה וַיַּךְ אֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְעֵינֵי פְרָעָה וּלְעֵינֵי עַבְדָּיו..."

נדבר עם הילדים על גילוי אומץ הלב הגדול של משה ואהרן, שהרי מלבד הדברים הקשים שאמרו לפרעה הם גם מבצעים את המכה לעיניו, בלא פחד.

תיאור המכה

נאמר בפסוקים כ-כא: "...וַיַּהַכּוּ כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְדָם. וַהֲדָגָה אֲשֶׁר בַּיָּאֵר מֵתָה וַיִּבָּאֵשׁ הַיָּאֵר וְלֹא יָכֹלוּ מִצְרַיִם לְשִׁתּוֹת מַיִם..."

התורה מתארת בקצרה את המכה בלא להרחיב מה קרה למצרים, ועל כן גם אנו נספר על המכה בקיצור. נסביר מהי המכה ועל מה היא באה ונביע שמחה על כך שהמצרים קבלו את עונשם, אך לא נעשה מסבלם צחוק ולעג.

אמנם בפסוקים לא מתואר מה אמרו המצרים כאשר ראו פלא זה, אבל מדברי ה' "...בְּזֹאת תִּדְעַ כִּי אֲנִי ה'..." (פסוק יז) – אנו למדים שהמכה השפיעה עליהם, ולכן אנו יכולים לתאר בקצרה שהמצרים הופתעו מהפלא, דיברו עליו וסיפרו על כוחו של ה', כפי שמפורש במכת ברד (שמות ט, טז): "...וּלְמַעַן סַפֵּר שָׁמַי בְּכָל הָאָרֶץ..."

מעשה החרטומים וחיזוק לב פרעה

נאמר בפסוק כב: "וַיַּעֲשׂוּ בֶן חַרְטָמֵי מִצְרַיִם בְּלִטְיָהֶם..."

כאן נדבר על ההבדל בין הפיכת המים לדם על ידי החרטומים, לבין מעשיהם של משה ואהרן: מעשיהם של החרטומים היו בכישוף וטומאה והחיזיקו מעמד רק לרגע ולאחר מכן חזרו המים לקדמותם, ואילו מעשיהם של משה ואהרן היו על פי ה' ונשארו שבעה ימים ושבעה לילות.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיַּחֲזֹק לֵב פְּרַעֲהוּ וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'".

נשמיע כאן שוב את משפט הצדק של הקדוש ברוך הוא, שלא ויתר על הרשע והאכזריות הגדולים של פרעה ומצרים, ולכן לא נתן לפרעה לחזור בו (וכדברי הרמב"ם שהובאו בהקדמה למכות).

התחלת מכת צפרדע (פסוקים כו–כט)

ההתראה בארמון פרעה והגבורה הנדרשת ממשה

נאמר בפסוק כו: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲהוּ..."

נציין את ההבדל בין הנאמר במכת דם: "לֵךְ אֶל פְּרַעֲהוּ בְּבִקְרֵי הַגֵּה יֵצֵא הַמַּיִמָּה" (שמות ז, טו), לנאמר כאן: "בֹּא אֶל פְּרַעֲהוּ". כאן ה' אומר למשה לבוא אל ארמון פרעה, ללא בקשת רשות. וכך כתב אור החיים (שמות ט, א):

"כלל זה בידך, כל מקום שיאמר 'בֹּא אֶל פְּרַעֲהוּ' יכוון לומר לו שיכנס אל מרקלין שלו בלא השאלת רשות, הגם שהיו לו כמשפט המלכים שומרי הבית".

כניסה אל ארמון פרעה ללא רשותו היא מעשה אמיץ ביותר, וכן נדרש משה לדבר בתקיפות כלפי פרעה ולומר לו בלי פחד: "וּבְקָה וּבְעַמְדָּה"

וּבְכָל עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְּפַרְדְּעִים", כלומר אתה תהיה הראשון שתפגע בו מידת הדין של מלך מלכי המלכים.

מציווי ה' למשה על הכניסה לארמון ללא רשות ועל דיבורו עם פרעה בתקיפות, אנו למדים על הגבורה לה נדרש משה בשליחותו.

הנס העיקרי במכה

נדון עם הילדים מהו הנס העיקרי במכת צפרדע, ונגיע אתם לכך שעיקר הנס היה שה' שינה את טבע הצפרדע בכך שעזבה את המים, מקום חיותה, ועלתה על כל ארץ מצרים גם במקומות יבשים לגמרי. וכך כתב האברבנאל:

"ועם היות הצפרדעים נולדים במים הקרים והיה ראוי שלא ינחו ולא ישקוטו כי אם במקומם הטבעי, הודיע שלמכה הזאת לא יהיה הדבר כן כי הצפרדעים... יבואו בבתים ובחדרי משכנם שהם מקומות חמים".

והמלבי"ם כתב: "כי טבע הצפרדע לחיות במים, ועל ידי אהרן עלו אל היבשה נגד טבעם".

בפסוק כ"ח נציין במילה "וּבִתְנוּרֶיךָ" את שיא הנס, שהצפרדעים נכנסו לתוך האש, דבר המנוגד לטבע, שהרי טבעם של כל בעלי החיים לברוח מן הסכנה, ובמיוחד מן האש.

פרק ח

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. המשך מכת צפרדע

2. מכת כינים

3. מכת ערוב

המשך מכת צפרדע (פסוקים א-יא)

מידת הכרת הטוב

נאמר בפסוק א: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן נָטָה אֶת יָדְךָ בְּמִטְךָ..."

גם כאן נדבר על מידת הכרת הטוב. ה' רוצה שמושה יכיר טובה למים על שהגנו עליו כשהיה בתיבה ביאור. אפשר להעלות בפני הילדים את השאלה: במכת דם היה צורך להכות את היאור, ומובן מדוע ניתן הציווי לאהרן, אבל במכה זו נאמר למושה לנטות מטהו, ללא הכאה, ומדוע לא היה משה יכול לעשות זאת? נשמע מהילדים תשובות, ונענה כי סוף סוף גם המים לקו, בכך שהתמלאו בצפרדעים.

ניסים נוספים

נאמר בפסוק ב: "וַיִּט אֶהְרֹן אֶת יָדוֹ... וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתִּכַּס אֶת אֲרֶץ מִצְרָיִם"

נלמד מפסוק זה שני ניסים: ראשית, שבאותו רגע שנטה אהרן את ידו עלו הצפרדעים (כפי שנאמר בהקדמה), ובנוסף הריבוי האדיר של

הצפרדעים היה עצום עד כדי כך שכיסו את כל ארץ מצרים הגדולה, והגיעו לכל מקום, כולל הבתים והחדרים.

הפסוק "וַתַּעַל הַצִּפְרָדִּים" נאמר בלשון יחיד. נפרשו כפשוטו, כפי שהביא רש"י: "ופשוטו, יש לומר שירויץ הצפרדעים קורא לשון יחידות" – כלומר מין הצפרדע.

אמנם חכמינו ז"ל דרשו על המילים "וַתַּעַל הַצִּפְרָדִּים" – צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתות נחילים נחילים", אבל אנו לא נביא דברים אלו מפני שאינם פשוטו של מקרא, ובפרט שהנס לפי פשוטו היה גדול גם כן, כפי שהבאנו לעיל.

בנוסף, יתכן שדברי המדרש ימשכו את ליבו של הילד עד כדי כך שלא ישים לב לפלא העיקרי המצוין בפסוק.

תיאור המכה

התורה בפסוק ב' מתארת את התרחשותה של המכה במילים קצרות: "...וַתַּעַל הַצִּפְרָדִּים וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם", בלי לפרט יותר מדי ובלי לתאר את המכה באופן חווייתי ומשעשע. על כן גם אנו נתאר בקצרה את הקושי וההכבדה על חייהם של המצרים בעקבות הצפרדעים, ונדגיש את משפט הצדק של ה' שמעניש את המצרים על שהכבידו מאד את חייהם של בני ישראל, **מידה כנגד מידה**.

מכה זו הבהילה את המצרים הפתיעה אותם עד כדי כך שפרעה הזדרז לקרוא למשה ולאהרן ולבקש מהם שיסירו את הצפרדעים.

הבקשה של פרעה ממשה

נאמר בפסוק ד: "...הֲעִתִּירוּ אֵלַי ה' וְיִסַּר הַצִּפְרָדִּים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי..."

נגנה את פרעה על דאגתו קודם כל לעצמו – "מִמֶּנִּי" ורק אחר כך לעמו – "וּמֵעַמִּי".

נאמר בפסוק ה: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפָרְעָה הֲתִפְאֵר עָלַי..."

פירש רש"י: "להתחכם ולשאול דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו". כלומר, משה אומר לפרעה: בקש ממני דבר קשה ומפואר שאי אפשר לעשותו, ואני אראה לך שה' הוא כל יכול ויוכל לעשותו.

נאמר בפסוק ו: "וַיֹּאמֶר לְמַחֵר..."

פרעה מבקש ממשה שיתפלל היום שהצפרדעים יסורו ממצרים מחר. קיים הבדל גדול בין תפילת משה שהיום יסורו הצפרדעים לבין התפילה שיסורו מחר. אם משה יקבע מחר זמן שבו יסורו הצפרדעים, וכך בפועל יהיה, ברור שהדבר בא באופן מתוכנן מאת ה', וכפי שכתב בליקוטים (בחומש "רב פנינים"):

"שלא תאמר אחר כך שבמקרה באו ובמקרה הלכו, אבל אם תקבע לו עת מיוחדת להליכתם חזרה ממצרים ובאותה עת... ילכו, הלא תהיה מוכרח להודות כי בהשגחה באו ובהשגחה הלכו".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיֹּאמֶר בְּדַבְּרֶךָ לְמַעַן תִּדְעַ בִּי אֵין כַּה' אֱלֹהֵינוּ"

כלומר, אין כה' העושה פלא ושולט בארץ כרצונו. נדגיש את שינוי דעתו של פרעה המוכן לפתע לשלח את העם ואת השפעתו על כל המצרים, שהרי אם המלך שינה את עמדתו, בוודאי עשה הדבר רושם גדול בממלכה כולה, והמצרים דיברו וסיפרו זה לזה על השינוי המשמעותי בעמדת המלך.

תפילתו של משה

נאמר בפסוק ט: "וַיַּעַשׂ ה' כְּדַבְּרֵי מֹשֶׁה..."

נדבר כאן על כוח תפילתו של משה, שה' נענה לו ומקיים את דבריו בדיוק במועד שאמר.

מכת כינים (פסוקים יב-טו)

הנס במכה ותיאורה

נאמר בפסוק יב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן נִטְה אֶת מַטְּךָ וְהָדָ אֶת עֵפֶר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכַנָּם כָּכֵל אֶרֶץ מִצְרַיִם"

נציין כי ה' לא רצה להתרות בפרעה במכה זו, כי כבר התרו בו פעמיים (ראה דברי החזקוני, מובא בהקדמה למכות).

הנס במכה זו ברור - גרגירי העפר נהפכו לכינים. נציין גם את עוצמת הנס, שכל עפר מצרים נהפך לכינים עד שלא נשאר עפר.

נאמר בפסוק יג: "...וַתְּהִי הַכְּנָם בְּאֲדָם וּבַבְּהֵמָה..."

נתאר את המכה בקצרה - הכינים עקצו את גופם של המצרים והם היו עסוקים בהן במשך כל היום ולא יכלו לתפקד. כפי שהתורה מתארת את המכה בקצרה, גם אנו לא נרחיב בה יתר על המידה ונסתפק בתיאור זה.

העונש למצרים

נדבר על העונש של המצרים שהכינים הכבידו על חייהם מאד, הציקו להם ולא נתנו להם מנוח בכל שעות היום, **מידה כנגד מידה** על כך שהכבידו את חייהם של בני ישראל בעבודת הפרך ולא נתנו להם מנוחה.

נדגיש את דברי החרטומים אל פרעה: "אַצְבַּע אֱלֹקִים הוּא" (פסוק טו), מהם רואים שאף הרשעים ביותר מבין המצרים הודו שנס זה מה' הוא, ובוודאי מצרים כולה דיברה על הפלא שעשה ה'.

משמעות דברי החרטומים היא:

א. הכינים מראים על יכולתו של ה', שאין אחר שיכול לעשות כך.

ב. ה' שופט ומעניש אותם על מעשיהם, וכפי שכתב הרמב"ן: "כי

המקרה לא יקרא 'אצבע אלקים' רק המכה הנאה מאתו [מה'] כעונש,

תקרא 'יד ה' ו'אצבע אלקים'."

הכרת הטוב

נשאל את הילדים: מדוע ציוה ה' שאהרן יכה את העפר ולא משה? נכוון אותם לתשובה, על סמך הנלמד במכות דם וצפרדע, שזאת משום הכרת הטוב, וכמו שכתב רש"י (פסוק יב): "לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה, לפי שהגן עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול". גם כאן נלמד קל וחומר: אם עפר שלא מבין שעשה טובה ולא מרגיש בהכאה צריך להכיר לו טובה ולא להכותו, על אחת כמה וכמה אדם שמבין ומרגיש בצערו שלא נחזיר לו רעה תחת טובה.

מכת ערוב (פסוקים טז-כח)

חיזוק למשה

נאמר בפסוק טז: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִשָּׁמֶם בַּבֶּקֶר וְהִתְיַצַּב לִפְנֵי פְרָעָה...".

נבקש מהילדים למצוא בפסוק את המילים המצביעות על חיזוק משה (מילים דומות לנאמר במכת דם) ונגיע לביטוי: "וְהִתְיַצַּב לִפְנֵי פְרָעָה", שמשמעותו עמידה בקומה זקופה, ללא פחד.

נזכיר לילדים את המידות הנדרשות ממשה – שמיעה בקול ה', ביטחון בה' ואהבה לישראל, ואומץ לב וגבורה הנובעים מכל מידות אלו. מכוח מידות אלו נדרש משה להתחזק ולעמוד לפני פרעה ללא מורא, ואף לומר לו דברים קשים. כך למשל בפסוק י"ז נדרש משה, באומץ לב, להטיח בפניו של פרעה בתקיפות, שהוא יענש ראשון: "הֲנִי מְשַׁלֵּחַ בְּךָ", ורק לאחר מכן "וּבְעַבְדֶּיךָ וּבְעַמֶּיךָ".

נאמר בהמשך הפסוק: "...כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי" מטרת המכה לשלח את בני ישראל, שהם עם ה'. נאמר לילדים שעל אף שפרעה עדיין לא משלח את ישראל, כל מכה ומכה מרככת את ליבו ומכשירה את הדרך להכנעתו הסופית.

הנס במכה

נאמר בפסוק יז: "...הֲנִי מְשַׁלַּח בְּךָ וּבְעַבְדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבִתֶיךָ אֶת הָעֶרֶב..."

נסביר כי הערוב הוא עירוב של כל מיני חיות (על פי רש"י). במכה זו היו מספר ניסים. נדון עם הילדים מהו הנס העיקרי, ונגיע למסקנה שהנס העיקרי הוא שה' שינה את טבע חיות הטרף הפוחדות בדרך כלל להיכנס ליישוב של בני אדם, כפי שכתב האברבנאל:

"כי עם היות טבע ללכת החיות ביער והשרצים באשפות ובמדברות ויברחו מכני אדם, הנה עתה בכח הנס, הם בעצמם יבואו אל הבתים ויכנסו בהם".

אהבת ה' הגדולה לעמו ישראל

נאמר בפסוק יח: "וְהִפְלִיתִי [- והבדלתי] בַּיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גִּשׁוֹן אֲשֶׁר עָמְדָה עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הָיִית שָׁם עֶרֶב..."

נס ההבדלה בין בני ישראל למצרים מראה על האהבה הגדולה של ה' לעמו.

נסב את תשומת ליבם של הילדים לכך שההפלאה נזכרת לראשונה במכת ערוב, ולא נזכרה בשלוש המכות הקודמות, ונשאל אותם מדוע? נכוונם להסברו של הרמב"ן, שבמכה זו פלא ההבדלה היה גדול יותר, וכך כתב:

"בעבור היות המכות הראשונות עומדות איננו פלא שיהיו בארץ מצרים ולא בארץ גושן, אבל זו מכה משולחת [עוברת ממקום למקום] וכאשר יעלו החיות ממעונות אריות מהררי נמרים... ראוי היה כמבעם שיבואו גם בארץ גושן".

כלומר דווקא במכה זו ניכרת ההבדלה, שכן בשונה משלוש המכות הראשונות שהיו במקום ולא היו מהלכות, מכת הערוב היתה של חיות

ההולכות ממקום למקום, ועל פי הטבע הן היו צריכות לבוא ולהזיק גם בארץ גושן, והנס היה שלא באו ולא פגעו בבני ישראל.

משפט צדק של ה' – בארץ

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ"

בפסוק זה נדבר על גבורתו של ה' לחולל נס ולשלוט בארץ, וכפי שתרגם כאן **אונקלוס**: "ארי אנא ה' שליט בנו ארעא" (אני ה' שולט בתוך הארץ), וכן על הידיעה שה' עושה משפט ודן את המצרים על רשעותם, וכפי שכתב **רבנו בחיי**: "שליט ומשגיח בקרב הארץ להשחית את המורדים".

נציין בפני הילדים כי שני יסודות אלו, שליטת ה' בארץ ועשיית משפט ומתן עונש לרשעים, הם מהמטרות של המכות והם הגורמים להתעוררות גדולה בקרב ישראל לאמונה, לאהבת ה' וליראתו, והם אף מעוררים את המצרים הרשעים.

הפסקת העבודה

נאמר **בפסוק יט**: "וְשָׁמַתִּי פֶדֶת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ..."

נסב את תשומת ליבם של הילדים לחזרה שישנה בפסוק זה על האמור בפסוק הקודם. נשמע מהם תירוצים לכך, ונביא שני הסברים של הפרשנים:

הרמב"ן פירש "שאפילו בארץ מצרים אם ימצאו החיות איש יהודי – לא יזיקוהו".

כלומר החזרה בפסוק זה מלמדת שלא רק בארץ גושן לא נפגע אף יהודי, דבר שנלמד מהפסוק הקודם, אלא אפילו יהודי שהיה בתוך מצרים לא הוזק.

לעומתו, **האברבנאל** למד מהכפילות בפסוק שממכה זו נפסקה עבודת הפרך של בני ישראל, וכך כתב:

"שמן היום ההוא והלאה נסתלק השעבוד מבני ישראל, שפרעה ראה ענין ההפלאה, הסכים לכבדם וידע שעם ה' הם... וגם המצרים

לא היו מענים אותם כי נפל פחדם עליהם, ועל זה באמת נאמר
 'ושמתי פדת בין עמי ובין עמך', שלא יהיו עוד ישראל לפניהם
 בעבדים".

תיאור המכה

נאמר בפסוק כ: "ויעש ה' בן ויבא ערב כבד ביתה פתה פרעה ובית עבדיו..."
 התורה מתארת את מכת ערוב בקיצור רב (פסוק אחד). על כן גם אנו
 נתאר בקצרה את המכה, על פי מילות הפסוק: ערוב כבד – חיות טרף
 רבות באו בערבוביה והשחיתו את כל הארץ ופגעו במצרים רבים. כך
 ניתן לילדים תחושה שהמצרים קיבלו עונש כבד על רשעותם, אך יחד
 עם זאת לא נפחיד אותם בתיאורים מזוועים.
 נזכיר גם כאן שדין ה' היה מידה כנגד מידה – חיות טרף אכזריות
 כנגד רוע ליבם ואכזריותם.

הלימוד של מצרים

נאמר בפסוק כא: "ויקרא פרעה אל משה ולא־הֲרַן ויאמר לכו זבחו
 לאלהיכם בארץ"

ראשית נציין את הפלא שמשה ואהרן הלכו אל פרעה ברחובות
 מצרים המלאים בחיות טרף, והללו לא נגעו בהם כלל.
 מפסוק זה אנו למדים שתודעת פרעה הולכת ומשתנה, שהרי הוא
 מודה במציאות האלקים ואף בכך שישראל הם עמו וצריכים לעובדו,
 וכדברי האברבנאל שהזכרנו לעיל: "...שפרעה ראה ענין ההפלאה הסכים
 לכברם וידע שעם ה' הם".
 נדגיש בפני הילדים שאם המכות השפיעו אט אט על פרעה, קל
 וחומר שהם השפיעו על המצרים, שוודאי נבהלו מגבורתו של ה'
 ומאהבתו לעמו וסיפרו זה לזה על כך.

קבלת תפילתו של משה

נאמר בפסוק כז: "וַיַּעַשׂ ה' כְּדַבַּר מֹשֶׁה וַיִּסַּר הָעָרֹב..."

בפסוק זה נדבר על הכבוד שנתן ה' למשה ועשה כבקשתו, ובדיוק ביום שקבע שהערוב יסור – הסירו ה'. בכך הגדיל ה' את שמם של משה ובני ישראל בעיני פרעה.

פרק ט

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. מכת דבר

2. מכת שחין

3. מכת ברד

מכת דבר (פסוקים א-ז)

התוכחה לפרעה על נטילת החירות

נאמר בפסוק ב: "כִּי אִם מָאֵן אֶתְּהָ לְשַׁלַּח וְעוֹדֶדְךָ מִחֲזִיק בָּם"

בפסוק זה מובלטת רשעותו של פרעה המחזיק את בני ישראל בארצו כאילו הם שייכים לו.

על פי זה נדגיש לילדים שפרעה פשע לא רק בעבודת הפרך שהעביד את בני ישראל, אלא גם בעצם החזקתו אותם בארצו ובנוטלו את חירותם, כאסירים בבית הסוהר.

הניסים במכה

נאמר בפסוק ג: "הֲגַה יַד ה' הוֹיָה בְּמִקְנֶדְךָ אֲשֶׁר בְּשֹׁדְהָ... דָּבַר כְּבֹד מְאֹד"

דבר הוא מגפה המתפשטת.

נסביר כי הנס העיקרי במכה זו היה שהדבר פגע בכל מקנה מצרים, עד שלא נשארו בהמות, מה שאין כן במגפה בדרך הטבע בה לא כל החיות מתות.

נס נוסף במכה זו היה מהירות התפשטות המגיפה, שכל הבהמות מתו ברגע אחד, וכמו שכתב האברבנאל:

"ולהיות הדבר ההוא כל כך חזק, שבהרף עין מת כל המקנה המופלג [הרב] אשר היה במצרים, ולכן פרעה לא קרא למשה כמו בשאר המכות, לפי שפתאום מת המקנה ולא היה מקום לא לדבר ולא להתפלל".

ההבדלה בין בני ישראל למצרים

נאמר בפסוק ד: "וְהִפְלֵה ה' בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרַיִם..." נשאל את הילדים: מדוע במכה זו ציינה התורה את ההפלאה, בניגוד למכת שחין שאחריה, בה לא נזכרה ההפלאה? נענה, שההבדלה במכה זו בין ישראל למצרים היתה פלא מיוחד, משתי סיבות: ראשית היא פגעה גם בשדות בהם רעו בהמות בני ישראל יחד עם בהמות המצרים, ועוד שמגפת הדבר מטבעה היתה צריכה להתפשט באזורים נרחבים ולעבור לארץ גושן. וכך כתב הרמב"ן:

"והנה היה המקנה [של המצרים] רחוק ממצרים בשדה גבול גושן ויתערב במקום המרעה מקנה מצרים ומקנה ישראל... או בעבור שהדבר משינוי האויר [מגיפת הדבר מצויה באויר וכך עוברת ממקום למקום], ראוי שיתפשט בכל הפלך [האזור], רק שעשה ה' עמהם [עם ישראל נס] להפליא".

תיאור המכה והקושי שבה

נאמר בפסוק ו: "וַיַּעַשׂ ה' אֶת הַדָּבָר הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וַיָּמַת כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם..."

התורה תיארה מכה זו בארבע מילים, ואף אנו נתארה בקצרה, אך יחד עם זאת נתאר את הקושי של המצרים במכה זו, הנראית במבט ראשון כמכה שאינה נוראה כמו קודמתה, מכת ערוב. ונכלל להראות לילדים מדברי ההתראה של משה שמכה זו תהיה קשה

יותר מקודמתה, שהרי נאמר: "כִּי אִם מֵאֵן אֲתָה לְשַׁלַּח... הֲגַה יַד ה' הַזֹּהֵה..." (פסוקים ב-ג), כלומר, עד עכשיו סרבת לשלח את בני ישראל למרות שקיבלת מכה קשה כערוב, אבל עכשיו יד ה' תכה אותך במכה חזקה יותר.

ובאמת, מהו הקושי הגדול שבמכת דבר? נסביר שבעקבות הדבר שותקה הכלכלה המצרית, שכן הבהמות היו כלי העבודה העיקריים: **בחקלאות** – שוורים וסוסים לחרישה ולהובלה, **במסחר** – בהעברת משאות, ו**ברכיבה** – חמורים, גמלים וסוסים. רוב המצרים היו עבדים ושכירים שהרויחו את מנת לחמם מדי יום, וכאשר מתו כל בעלי החיים שותקו המסחר והחקלאות ולאנשים לא היתה עבודה וממילא לא היה להם כסף לאוכל, וכך חלו ומתו רבים. יתכן שמכה זו אף יצרה בהלה גדולה אצל המצרים שחששו שהמגפה תעבור מהמקנה אל בני האדם. בנוסף נפגעו שני מקורות מחיה מרכזיים: הבשר מבעלי החיים, והחלב מהפרות ומהצאן.

העובר על בני ישראל

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וּמִמְקַנְהַ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מַת אֶחָד" ניתן לילדים לתאר מה עבר על בני ישראל כאשר ראו את בהמותיהם רועות בשדות בשלוה, כשלידן בהמות מצרים מוטלות על הארץ ללא רוח חיים. בוודאי התפעלו מהנס הגדול, ושמחו והודו לה'.

שליחת שליח למקנה ישראל

נאמר **בפסוק ז**: "וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וְהִגִּה לֹא מַת מִמְקַנְהַ יִשְׂרָאֵל עַד אֶחָד..." כאן לראשונה נאמר כי פרעה שולח שליח לראות מה קרה בארץ גושן. נשאל: מדוע דווקא במכה זו שלח פרעה שליח? נסביר כי במכה זו במיוחד היה הגיוני שגם בני ישראל יפגעו, שהרי מגפה נתפסת כדבר שאין שום יכולת שליטה עליו. על כן דווקא במכה

זו רצה פרעה לדעת מה קרה בארץ גושן והאם המגפה פגעה גם בבני ישראל, ובראותו שלא, גדלה אצלו הכרת עוצמת השלטון האלקי. יתכן שהמצרים כעסו על אליליהם שעזבו אותם ולא עזרו להם בצרתם, ואולי אף התביישו בראותם את אליליהם הכבשים מתים לעיניהם. הם בוודאי הבינו כי גדול ה' על כל אלקים וסיפרו גדולתו של ה' זה לזה.

מכת שחין (פסוקים ח-יב)

השותפות של אהרן במכות

נאמר בפסוק ח: "וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן קָחוּ לָכֶם מְלֵא תַפְנִיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן..."

נזכיר שבמכה זו אין התראה, וכן נפנה את תשומת לב הילדים לכך שרק במכה זו ה' מדבר ומצווה גם את אהרן, יחד עם משה. יחד עם זאת נדגיש שאהרן היה שותף בכל המכות עם משה, וכפי שנאמר בפרשה הבאה (שמות יא, י): "וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֹהִים לִפְנֵי פְרַעֲהוֹ", אולם דבר ה' היה תמיד למשה.

הנס העיקרי במכה וניסים נוספים

נאמר בפסוק ט: "וַהֲיָה לְאַבְרָם עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַהֲיָה עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה לְשָׁחִין פֶּרֶחַ אֲבַעְבַּעַת..."

השחין הוא מחלה של פצעים בגוף, פצעים מלאים במוגלה ובדם. נדון עם הילדים מהו הנס העיקרי במכת שחין, ונסביר שעצם היווצרות הפצעים ממגע הפיח על בשרם הוא הנס. נבקש מהילדים להצביע על ניסים נוספים העולים מתוך הפסוקים ונציין אותם:

א. חופנו (כף ידו) של משה החזיק מלוא חופניים – שלו ושל אהרן, וכמו שנאמר: "קָחוּ לָכֶם מְלֵא תַפְנִיכֶם... וַזְרְקוּ מֹשֶׁה..." (פסוק ח),

- וכתב רש"י: "וכל דבר הנזרק בכח אינו נזרק אלא ביד אחת... שהחזיק קומצו [מלא ידו] של משה מלא חפניים שלו ושל אהרן".
- ב. האבק המועט שהיה בידי משה התפשט על כל ארץ מצרים, שנאמר: "וְהָיָה לְאַבֶּק עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם..."
- ג. ידיו של משה לא נכוו מהפיח, למרות שהיה רותח.
- ד. הפיח הרותח לא התקרר בהיותו באויר, וכמו שנזכר בדברי הרמב"ן: "והיה האבק ההוא כשיורד על האדם... מעלה בהן שחין ואבעבועות כי היה חם שורף".

הזריזות בקיום דברי ה' והאומץ שבמעשה

נאמר בפסוק י: "וַיִּקְחוּ אֶת פִּיחַ הַכֶּבֶשֶׂן וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי פְרָעָה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מִשֵּׁה הַשָּׁמַיְמָה..."

נדבר על הזריזות של משה ואהרן לקיים את דבר ה' מיד לאחר שדיבר עמהם, וכן על האומץ שלהם לבצע את המכה מול עיניו של המלך האכזר.

תיאור המכה

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֻּעַת פָּרַח בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה"

מכה זו היתה קשה מאד, שכן פצעי השחין גרמו למצרים כאבים גדולים מאד. בגלל הפצעים הם לא יכלו ללכת, לא יכלו להשתמש בידיהם, בקושי יכלו לאכול, ואפילו לישון.

ניתן היה לתאר מכה זו בהרחבה רבה, אולם התורה קיצרה בה מאד, כמו בשאר המכות, ועל כן גם אנו נתאר לילדים בקצרה את גודל הכאבים של המצרים ואת אי יכולתם לתפקד, זאת כעונש על הסבל הרב שגרמו הנוגשים לבני ישראל, שפצעו אותם בעבודה במכותיהם ושאי לצום לשאת משאות כבדים.

הבושה שבמכה

נאמר בפסוק יא: "וְלֹא יִכְלוּ הַחֲרָטְמִים לְעֹמֵד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשָּׁחִין כִּי הָיָה הַשָּׁחִין בְּחֲרָטְמָם..."

מלבד הסבל הגופני שהיה למצרים במכת השחין, היה להם במכה זו גם סבל נפשי, והוא הבושה על איך שהיו נראים. שיא הבושה היתה לחרטומים, שבנוסף לכך שלא הועילו להם אליליהם וכישופיהם, גם היו חסרי אונים בגלל מראם, וכפי שכתב הרמב"ן:

"בושו והכלמו וחפו ראשם בהיותם מלאים שחין ולא יכלו מלט נפשם, על כן לא באו בהיכל המלך ולא נראו לפני משה בחוצות, והיו בבתיהם מסוגרים".

חרטומי מצרים היו רבים מאוד, כפי שרואים מדברי חכמינו ז"ל, והם היו זקני מצרים וחכמיה, ובוודאי הסתגרותם בבתיהם עוררה הדים בכל מצרים.

מכאן נתאר כיצד סיפרו המצרים על גבורתו של ה', ובכך הותירו אף את חכמיהם מבויישים וחסרי אונים.

מכת ברד (פסוקים יג-לה)

החיזוק למשה

נאמר בפסוק יג: "...הַשֶּׁשֶׁם בִּפְקֹד וְהַתִּיַצֵּב לִפְנֵי פְרַעֲהוּ..."

נדגיש בפני הילדים כי רק בשלוש מכות ציווה ה' את משה להתייצב לפני פרעה ביאור: במכה זו (ברד), בדם ובערוב (בעוד שבמכות צפרדע, דבר וארבה ציווה ה' לבוא אל פרעה לביתו).

כפי שלמדנו במכות דם וערוב, הביטוי "הַתִּיַצֵּב לִפְנֵי פְרַעֲהוּ" בא לחזק את משה שלא יפחד מפרעה. נדון עם הילדים בשאלה: מדוע צריך ה' לומר זאת למשה פעם נוספת, במכה זו?

נענה שהעמידה מול פרעה והדיבור עמו מרתיעים מאד, ועל כן ה' מחזק את משה פעם אחר פעם. ועוד, שבכל מכה ומכה כעסו של פרעה הלך וגבר, והחשש לעמוד לפניו נהיה קשה יותר ממכה למכה. אפשר גם לומר שבכל פעם ההתראה היא על מכה קשה יותר ועל כן היא צריכה שוב חיזוק, ובמיוחד במכת ברד שהיתה קשה ומפחידה במיוחד, כמו שכתב האבן עזרא: "ולא ראינו שפחד פרעה בכל המכות העוברות כאשר פחד מזאת, ואמר ה' הצדיק".

גודל המכה

נאמר בפסוק יד: "כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לבך...". נשאל את הילדים: מדוע לדעתם דוקא במכת ברד נאמר "כל מגפתי"? נביא את פירוש האבן עזרא: "הזכיר מגפות בעבור הקולות והברד והמטר והאש שהתחברו". כלומר, משום התחברות כל כוחות אלו נאמר כאן "מגפתי".

ורבנו בחיי כתב:

"קרא למכת הברד 'כל מגפתי', מפני שבמכת הברד נכללות מגפות הרבה על האדם ועל הבהמה... ושכירת כל האילנות, ואין צריך לומר אבוד התבואה והפירות וכל טוב הארץ...".

מטרת המכה

נאמר בהמשך הפסוק: "...בעבור תדע כי אין פמני בכל הארץ". נראה לילדים פסוקים דומים שנאמרו במכות הקודמות: במכת דם – "בזאת תדע כי אני ה'", במכת צפרדע – "למען תדע כי אין פה אלקינו" ובמכת ערוב – "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ".

גם כאן נדבר על שתי מטרות שבמכה זו: ללמד את פרעה מהי יכולת ה', שאין מי שיעשה כמותו, וגם ללמדו שה' הוא שופט צדק, וכפי שכתב הכתב והקבלה (בפסוק טז):

"ולמען ספר שמי בכל הארץ - אמנם על ידי המשפט אשר יעשה ברשעים להענישם ולהושיע דלי העם הנדכאים, כזה יתגלה לעין כל כי יש משגיח על מעשי בני אדם".

נאמר בפסוק טז: "ואולם בעבור זאת העמדתיד בעבור הראתך את פחי ולמען ספר שמי בכל הארץ"

נציין בפני הילדים שכאן מתחדש חידוש שלא נאמר בכל הפסוקים הקודמים (בהם נאמר "למען תדע"), והוא במילים "ולמען ספר שמי", כלומר שהמכה תפעל לא רק על ידיעתם השכלית של המצרים, אלא גם תעורר אותם לספר את נפלאות ה' בכל ארץ מצרים.

נשאל את הילדים: מה כוונת הפסוק - מי הוא זה שיספר שמו של הקדוש ברוך הוא?

נביא שלושה פירושים:

א. פרעה ומצרים, כדברי הנצי"ב בהעמק דבר: "ובמה שתשארו בחיים, תהיו אתם מספרים בכל מקום כל מה שאתם ראיתם" (ועל פי דברי הנצי"ב הללו, הסברנו בכל מכה, שהמצרים סיפרו זה לזה על גבורתו של ה').

ב. כל העולם, כדברי אור החיים: "פירושו - כל העולם יספרו את גודלו אשר עשה לממאן בדבריו".

ג. הדורות הבאים, כדברי האבן עזרא: "רק יסופר שמו בכל דור ודור בעבור האלה האותות שעשה".

האזהרה למצרים

נאמר בפסוק יט: "ועתה שלח העז [כנוס] את מקנך ואת כל אשר לך בשדה..."

נברר עם הילדים - מדוע נתן משה למצרים אפשרות להינצל? נענה, שאמנם ה' רצה להביא על המצרים מכה קשה, אך הוא לא רצה להמיתם, ועל כן נתן להם אפשרות להימלט כדי שיבינו שהמכות

לא באו כנקמה ללא סיבה, אלא תפקידן להיות עונש על מעשיהם, וגם כדי שיתבוננו במעשי ה' וילמדו מהם דרכיו.

נאמר בפסוק כ: "הִירָא אֶת דְּבַר ה' מַעֲבְדֵי פְרַעָה הַנִּיס אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבְּתִים"

נביא את דברי רש"י בפרשת בשלח (שמות יד, ז):

"ובל רכב מצרים' – ומהיכן היו הבהמות הללו? אם תאמר משל מצרים, הרי נאמר: 'זימת כל מקנה מצרים'... משל מי היו? מן הירא את דבר ה'".

על פי דברים אלו נדבר על כך שגם היראים את דבר ה' במצרים, לא עשו תשובה ולא התחרטו על מעשיהם (שהרי אחרי זמן קצר רדפו אחרי בני ישראל), אלא פחדו להפסיד את ממונם ועל כן הניסו את העבדים והמקנה לבתיהם.

ציווי ה' למשה

נאמר בפסוק כב: "...נִטָּה אֶת יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי כָרֶד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם..."

נפרש את המילים "עַל הַשָּׁמַיִם" כפשוטם – לכיוון השמים. אמנם רש"י על הפסוק הביא את דרשת חכמינו ז"ל: "נטה את ירך על השמים... – ומדרש אנדה, הנביהו הקב"ה למשה למעלה מן השמים".

אנו, בלימוד עם הילדים, נמנע מלהביא פירוש זה (למרות שכל דברי חכמינו ז"ל הם כמובן דברי אלקים חיים), משלושה טעמים:

ראשית – פשוטו של מקרא לא מחייב זאת, שהרי את המילים "עַל הַשָּׁמַיִם" אפשר לפרש – לכיוון השמים, כפי שכתב רש"י בפירושו הראשון: "לצר השמים".

שנית – כשיטה, אנו נמנעים מלהביא ניסים נוספים שאינם מפורשים בתורה, כפי שביארנו בפתיחה.

שלישית – בהתאם לעיקרון שהבאנו בהקדמה (עקרונות הלימוד,

פרשת שמות עמ' 10), נמנע מלהביא נס זה, העלול למשוך את לבו של הילד ולהסיטו מהערך המרכזי אותו אנו רוצים להעביר.

תיאור המכה והניסים שבה

נאמר בפסוק כג: "וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מַטְּהוֹ עַל הַשָּׁמַיִם..."

גם כאן נציין שמשה מקיים את דברי ה' בזריזות, שכן יסוד זה חשוב להשמיעו לילדים שוב ושוב.

התורה מתארת מכה זו מעט יותר בהרחבה משאר המכות, אולם עדיין התיאור תמציתי, וכך נאמר (פסוקים כג-כה): "...וזה' נתן קלת ובָרָד... וַיִּמָּטֵר ה' בָּרָד עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְּלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כִּיבַד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כְּמֹהוּ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאִזְ הָיְתָה לְגֹי. וַיֵּד הַבָּרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל אֲשֶׁר בְּשָׂדֵה מֵאֲדָם וְעַד בְּהֵמָה..."

נדבר עם הילדים על הפגיעה של הברד במצרים, משלושה היבטים:

א. פחד גדול ובהלה מהקולות.

ב. הרג כל בני האדם והבהמות שהיו בשדות.

ג. הריסה של כל העצים והעשב עד שלא נשארו פירות וירקות לאכול,

דבר שוודאי גרם למצרים רעב וחולשה.

התורה לא תיארה מראות של בני אדם פצועים והרוגים כתוצאה מהברד, וכן לא את האנשים הגוועים ברעב וגם לא את צעקות השבר מפני הקולות האדירים. על כן גם אנו לא נמחיש מראות אלו בכיתה, רק נציין, על פי הפסוקים, שהמצרים קיבלו מכה קשה מאד שכללה קולות מפחידים, הריגת בני האדם והבהמות שבשדות והריסת הצמחיה – מקור מחייתם.

בנוסף, נאמר שה' דן את המצרים על רשעותם מידה כנגד מידה. הם העבידו את ישראל ומיררו את חייהם, וגם הברד מירר את חייהם של פרעה ומצרים.

על פי תיאור התורה נדבר על גודל הנס: הברד שבר עצים והרג בני אדם ובהמות, דבר שברד היורד בדרך הטבע אין בכוחו לעשות. נציין

כי הנס העיקרי במכה זו הוא חוזקן של אבני הברד (שניכרו גם בגודלן וגם במהירותן), עד כדי כך ששברו עצים והרגו בהמות. נס זה בולט במיוחד בארץ מצרים, בה יורד בדרך כלל מעט גשם וברד, וכמו שכתב הרמב"ן (פסוק יח): "אבל בארץ מצרים, שאין הגשמים יורדין ולא הברד, היה פלא גדול בה".

נדגיש שרק בשלוש מכות נאמר ש"לא היה כדבר הזה": במכה זו, במכת ארבה ובמכת בכורות.

נס נוסף שנציין הוא השילוב של האש והמים יחדיו, בלא שהמים כיבו את האש, וכמו שכתב רש"י: "נס בתוך נס, האש והברד מעורבין, והברד מים הוא".

ההבדלה בין ישראל למצרים

נאמר בפסוק כו: "רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר שָׁם בָּנִי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד"

שאל את הילדים: מדוע מוזכרת ההבדלה במכה זו דוקא, ולא במכת שחין שלפניה או ארבה שאחריה?

נביא את דברי הרמב"ן: "בעבור שנמנה ידו על השמים והוריד הברד, היה ראוי שירד גם על ארץ גושן, שהאוויר שלה ושל ארץ מצרים אחד הוא". כלומר, השחין הוא מכה מקומית הבאה על אנשים מסוימים, אך הברד בא מן השמים, שהם גם מעל ארץ מצרים וגם מעל ארץ גושן, ובכל זאת הברד ירד רק על חלק מהמדינה, על כן פלא ההבדלה גדול בברד הרבה יותר.

העובר על בני ישראל

ודאי שבני ישראל ראו בקצה גבולם את הברד מכה בכל אשר בשדה ואת האש המתלקחת בתוכו והתפעלו מגודל הנס, ממשפטו של ה' במצרים ומכך ששום גרגיר ברד לא ירד בגבולם. נתאר לילדים מה ראו בני ישראל ואת אשר סיפרו זה לזה ולבניהם (אם המצרים סיפרו את ניסי ה', כפי שהזכרנו על הפסוק: "וּלְמַעַן סַפֵּר

שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ", קל וחומר שבני ישראל סיפרו, וכן את ההודיה לה' ואת התחזקותם בלימוד התורה והמצוות, כפי שהבאנו בשם המדרש על הפסוק במכת חושד: "וְלִכְל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר" – אותו דרשו חכמינו ז"ל על לימוד התורה. אפשר גם לציין את דברי הנצי"ב (שמות י, ב) המסביר שהאותות פעלו על בני ישראל לירא את ה' בעבודת התורה והמצוות.

דברי פרעה למשה ולאהרן

נאמר בפסוק כז: "וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲהוּ וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם קְטָאתִי הַפְּעָם..."

ראשית, נעלה על נס את הליכתם של משה ואהרן ברחובות מצרים, בתוך הברד הכבד, בלי להיפגע.

אפשר לשאול את הילדים: כיצד לא נפגע השליח המצרי ששלח פרעה לקרוא למשה ולאהרן?

נענה שתי תשובות: ייתכן שה' שמר עליו, כי היה הדבר לרצון ה' שמשה ואהרן יגיעו אל פרעה, וייתכן שפרעה שלח איש ישראל מעבדיו, וכדברי הנצי"ב בהעמק דבר (שמות י, כד): "ושלח על ידי אנשי ישראל, שמאז שנעשו חשובים בעיניו... נעשו כמה אנשי ביתו".

נאמר בהמשך הפסוק: "...ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים"

נשאל את הילדים: במה הצדיק פרעה את ה' ומנגד הרשיע את עצמו ואת עמו?

ישנם מפרשים המסבירים שפרעה כינה את עצמו רשע על כך שלא שמע בקול ה', ויש המסבירים כפשוטו של מקרא, שפרעה מודה כי ה' היה צדיק בדינו – שהעניש אותו ואת המצרים, משום היותם רשעים. וכך כתב רבנו אברהם בן הרמב"ם: "ראויים וחייבים בכל הענשים האלו". אם מלך מצרים, הרשע והאכזר, הבין שה' צדיק במשפט ובעונשים שנתן למצרים, קל וחומר שהמצרים הבינו זאת כאשר ראו את הניסים הגדולים בברד וכאשר שמעו את הקולות החזקים.

נאמר **בפסוק כח**: "הֶעֱתִירוּ אֵל ה' וְרַב מִהֵיֵת קִלְת אֱלֹקִים וּבָרְד...".

עצם בקשתו של פרעה ממשה ואהרן להתפלל אל ה' להסרת הקולות והברד, מורה על כך שהוא מודה ביכולת ה', דבר אותו הכחיש בתחילה. נדגיש בפני הילדים נקודה זו.

מפסוק זה גם נלמד עד כמה היו הקולות חזקים במכת הברד, שהרי הדבר הראשון שפרעה ביקש להפסיק היה הקולות, עוד לפני הברד הכבד.

דברי משה לפרעה

משה אומר לפרעה **בפסוקים כט-ל**: "...לְמַעַן תִּדְעַ בִּי לֵה' הָאֱרֶץ. וְאַתָּה וְעַבְדֶּיךָ יִדְעוּתִי בִּי טָרִם תִּירָאוּן מִפְּנֵי ה' אֱלֹקִים"

מפסוקים אלו מתברר כי לימוד האמונה של פרעה ושל מצרים הוא תהליך ארוך, שהרי פרעה כבר אמר לעיל: "ה' הַצִּדִּיק", אלא שדבריו עדיין לא היו מתוך ידיעה אמיתית ואמונה גמורה, שהרי גם לאחרים אמר משה שהוא עוד ילמד שלה' הארץ ושהוא ועבדיו עדיין אינם יראים מפני ה'.

ההבדל במכה בין סוגי התבואה

נאמר **בפסוקים לא-לב**: "וְהִפְשַׁתָּהּ וְהִשְׁעָרָה נִבְתָּה... הַחֹטָא וְהַפְסָמַת לֹא נָכוּ בִּי אֶפִילַת הַנֶּה"

התורה מבדילה בין הפשתה שהוכתה ונשברה לבין החיטה שלא הוכתה, מפני שהשעורה אביב, כלומר השעורה התבכרה והיתה קשה, ואילו החיטה היתה מאוחרת בגידולה והיתה עדיין רכה.

רש"י מביא בשם מדרש תנחומא: "כי אפילת הנה – פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו".

לא נביא דרשה זו לילדים מפני שאינה פשוטו של מקרא, שהרי פירושה הפשוט של המילה "אפילת", הוא מלשון איחור ולא מלשון

פלא, וגם משום שיטתנו הכללית שלא לעסוק בניסים שאינם מוזכרים בפסוק.

תפילתו של משה

נאמר בפסוק לג: "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מַעַם פְּרַעֲזָה אֶת הָעֵיר וַיִּפְרֹשׂ פָּפְיוֹ אֶל ה'..."
 נביא את דברי רש"י בשם חכמינו ז"ל (פסוק כט): "אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים."
 נעסוק במעלתה וכבודה של התפילה, שצריכה להיות במקום טהור ולא בסביבה טמאה כמו זאת שהיתה במצרים.
 נעלה בפני הילדים את השאלה: האם במכת צפרדע ובמכות אחרות התפלל משה בתוך העיר?
 נשמע את תשובותיהם, ונביא את דברי דעת זקנים מבעלי התוספות שכתב: "אמנם צריך לומר שגם לשאר תפילות היה יוצא מן העיר, ומזה אנו למדים לבל השאר."
 כלומר, מדבריו מתברר כי התורה ציינה שמושה יצא להתפלל מחוץ לעיר במכת ברד ומכאן למדנו על כל המכות, שגם בהן משה יצא מן העיר כשהתפלל.

המסרים העולים מפרקים ז-ט

דברי ה' אל משה לחזקו בשליחותו

1. מתוך חיבתם לפני ה' נחשבים בני ישראל כליגיונו של מלך.
2. משה ואהרן הזדרזו לעשות את ציווי ה' למרות גילם המופלג.

מופת התנין

1. גבורת משה ואהרן - למרות חוזקו של פרעה ואכזריותו, באו ועשו לפניו את המופת שציוה עליהם ה'.
2. ההבדל בין המופת שעשו משה ואהרן למעשיהם של החרטומים - משה ואהרן, שפעלו בדבר ה', נעשה על ידם נס גמור, ואילו החרטומים עשו כישוף שהוא אחיזת עיניים.

הקדמה כללית לעשר המכות

1. למכות ישנן ארבע מטרות עיקריות:
  - א. שליחת בני ישראל ממצרים.
  - ב. עונש למצרים על מעשיהם.
  - ג. חיזוק אמונת ישראל בה'.
  - ד. הכרת המצרים במציאות ה'.
2. במכות ניכרה יכולת ה' לעשות בעולמו כרצונו.
3. המכות מלמדות על השגחת ה' על מעשי בני האדם, ועל היותו גומל שכר ועונש לאדם כפי מעשיו.
4. המכות - עשיית הדין במצרים, באמצעות אותות ומופתים - מלמדות על אהבתו הגדולה של ה' לעמו.
5. גבורת משה ואהרן - שלא חששו לעמוד לפני פרעה ולדבר עמו דברים קשים.

6. ההבדלה שהבדיל ה' בין ישראל למצרים בזמן המכות גרמה למצרים לכבד את ישראל ולהפסיק את השיעבוד.
7. חיזוק לב פרעה - כחלק מהנהגת השכר ועונש, כאשר אדם מרשיע מאוד, ה' אינו עושה את עולמו הפקר, אלא נוטל ממנו את יכולת הבחירה החופשית והחזרה בתשובה.
8. המכות באות מידה כנגד מידה - המצרים נענשים על מה שעשו לישראל.

מכת דם

הכרת הטוב - לא משה היכה את היאור אלא אהרן, מפני הכרת הטוב שהיתה למשה כלפי היאור.

מכת צפרדע

1. גבורת משה ואהרן - משה ואהרן נכנסו לתוך בית פרעה בלי לבקש רשות.
2. גודל הנס - כדי לעשות את ציווי ה' עזבו הצפרדעים את מקומם הטבעי - המים, ועלו ליבשה. ולא זו בלבד אלא שמסרו את נפשן ונכנסו אף לתנוריהם של המצרים בזמן שבערה בהם אש.
3. יכולתו הגדולה של ה' - ה' נענה לפרעה והכרית את הצפרדעים לפי בקשתו במועד המדויק. כך ניכר בבירור שהדבר בא מאת ה'.

מכת כינים

החרטומים הודו כי יכולת ה' גדולה מכל יכולת אנושית, וכי המכה באה בתור עונש על מעשיהם.

מכת ערוב

1. שמירת ה' על בני ישראל שלא יפגעו מן המכות - במכת ערוב שמירת ה' על ידראל בולטת במיוחד. בשונה מדרכן, החיות לא נכנסו לארץ גושן ואף לא פגעו בבני ישראל שהיו בארץ מצרים.

2. הפלאת ישראל מן המצרים גרמה למצרים להכיר בכך שבני ישראל הם עם ה', לכבד אותם ולהפסיק את השעבוד.
3. השגחת ה' בארץ - ה' שולט בחיות הארץ ועושה דין ברשעים. מתוך כך המצרים מכירים בגדלות הבורא וישראל מתעוררים לתשובה ואמונה בה'.
4. ה' שומע תפילת הצדיקים - ה' מסיר את הערוב בדיוק בזמן שביקש משה.

מכת דבר

1. רשעות פרעה - לא רק בכך שהעביד את ישראל בפרך, אלא בעצם החזקתו אותם ונטילתו את חרותם.
2. הפלאת ישראל מן המצרים - המגפה לא התפשטה לארץ גושן, ואף לא פגעה בבהמות ישראל שרעו יחד עם בהמות המצרים.
3. חומרת המכה - מכה זו שיתקה את הכלכלה המצרים, פגעה במקורות מחיה, כמו בשר וחלב, וגרמה חשש לפגיעה בחיי אדם.

מכת שחין

1. תוצאות מכת שחין - סבל גופני, סבל נפשי של בושה, וחוסר יכולת של החרטומים לעמוד בפני משה ואהרן.
2. מפתם של החרטומים מביאה להגדלת שם ה' וגבורתו.

מכת ברד

1. החידוש שבברד - התחברות של כוחות מנוגדים כגון האש והמים, והשפעה רחבה - קולות חזקים ומבהילים, ופגיעה באדם, בבהמה ובצומח.
2. גדלות ה' - פרעה מודה ברשעותו ובצדקת ה' ומשפטו, ומבקש ממשה להתפלל להצלתו.
3. מעלת התפילה - יש להתפלל במקום טהור ולא בסביבה טמאה ומלאה בגילולים כמו במצרים.

סיכום פרשת וארא

בפרשת וארא ה' מתחיל לקיים את ההבטחה לאברהם בברית בין הבתרים: "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דֵּן אֲנִי...". (בראשית טו, יד), ומתברר שה' נאמן לקיים הבטחתו, והוא שופט צדק המעניש מידה כנגד מידה את הרשעים.

במהלך המכות מתברר באותות ובמופתים השלטון המוחלט של מלך מלכי המלכים בשמים ובארץ ובכל הברואים, ובהפלאת ארץ גושן מתגלית אהבת ה' לבניו, "בְּנֵי בְּכָרֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות ד, כב).

במהלך המכות צעדנו במסלול כפול:

א. **עילוי ישראל** – בני ישראל מגלים את היכולת האלקית האדירה ואת אהבת ה' אליהם. אט אט הם חוזרים לטבעם העצמי, לאהבת ה' וליראתו, למידות הטובות שהן ירושה מהאבות, וחוזרים לעסוק בתורה ובמצוות.

ב. **הכרת מצרים במציאות ה'** – המצרים נענשים על רשעותם ואכזריותם והם אט אט מכירים בשלטון האלקי בבריאה, שלטון של צדק ויושר, עד שפרעה אומר: "...חָטַאתִי הַפְּעַם ה' הַצְּדִיק וְאֲנִי וְעַמִּי הַרְשָׁעִים" (שמות ט, כז).

נר תמיד
לעילוי נשמת
אמנו וסבתנו

מרת **חנה** הי"ד
בת ר' חיים יעקב ז"ל
שנור

חכמת נשים בנתה ביתה
נתמרקה ביסורין

נלב"ע
י"א בניסן תשכ"ח